

Åtgärder för att förebygga avfall

Information, erfarenheter
och lärande exempel

JANUARI 2023

© Naturvårdsverket 2023

Omslagsfoto: Hans Bjurling/Johnér bildbyrå

Övriga foton: s 8: Plattform/Johnér bildbyrå, s 15: Christina Strehlow/Johnér, s 16: Jenny Gaultz/Johnér, s 19: Anders Modig/Johnér, s 20: Depiction AB/Johnér, s 21: Michael Jönsson/Johnér, s 22: Sylvie Michel/Unsplash, s 30: Cultura Creative/Johnér, s 34: Berit Djuse/Johnér, s 39: Michael Jönsson/Johnér, s 40: Nuhma Wenblad/Johnér, s 42: Cecilia Möller/Johnér, s 47: Sara Winsnes/Johnér, s 48: Viktor Holm/Johnér, s 49: Markus Spiske/Unsplash, s 52: Maskot bildbyrå/Johnér, s 54: Johan Ödmann/Johnér, s 56: Johanna Montell, s 58: Markus Spiske/Unsplash, s 59: Kimberly Mears/Unsplash

Innehåll

FÖRORD	4
SAMMANFATTNING	5
1. INLEDNING	7
Skriften vänder sig till	7
2. INFORMATIONSKANALER FÖR AVFALLSFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER	8
2.1 Informera via befintliga kanaler	8
Kommunens avfallsorganisation	9
Konsumentvägledning, budget- och skolrådgivning	11
Information via allmännyttiga bostadsbolag	12
Kommunens miljö- och hållbarhetsinformation	12
Medborgarservice och övriga information till hushållen	12
Kommunal utbildning	13
Kommunicera via kommunal verksamhet	13
Information till verksamheter	13
2.2 Särskilda informationsinsatser	13
3. VAL AV ÅTGÄRDER OCH AVFALLSSLAG	16
4. EXEMPEL PÅ AVFALLSFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER	22
4.1 Avfallsförebyggande åtgärder i hushåll	23
4.2 Avfallsförebyggande åtgärder i verksamheter	29
4.3 Här finns fler avfallsförebyggande åtgärder	30
Nationella myndigheter	30
Regionala myndigheter	31
Kommuner	32
Organisationer	32
5. STYRMEDEL OCH ÅTGÄRDER FÖR ATT FÖREBYGGA AVFALL	34
6. FRAMGÅNGSFAKTORER	40
7. VANLIGA MISSUPPFATTNINGAR OM AVFALLSFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER	48
8. KOMMUNIKATIONSPLAN	52
9. LÄRANDE EXEMPEL PÅ INFORMATIONSENSATSER	55

Förord

Kommunerna är skyldiga att lämna information till hushållen om avfallsförebyggande åtgärder. Naturvårdsverket har givit ut en vägledning till kommunerna som stöd i arbetet med att informera hushåll om avfallsförebyggande åtgärder. I den här rapporten finns ytterligare kunskap, erfarenheter och lärande exempel som kan vara användbara när kommunen utvecklar information om avfallsförebyggande åtgärder till hushåll och verksamheter. Skriften kan också användas som kunskapskälla vid annat avfallsförebyggande arbete.

Som grund för rapporten har information om kommunernas behov inhämtats genom intervjuer. Ett antal kommuner har också lämnat värdefulla synpunkter på rapporten.

De delar av rapporten som handlar om matsvinn har finansierats inom ramen för ett regeringsuppdrag till Livsmedelsverket om att, tillsammans med Naturvårdsverket och Jordbruksverket, arbeta för minskat matsvinn under 2020–2025.

Där externa källor refereras i denna skrift står utgivarna av dessa rapporter för innehållet.

Naturvårdsverket 20 januari 2023

Sammanfattning

Sveriges avfallsmängder behöver minska. När avfallsmängderna reduceras minskar också påverkan på klimat och miljö. Kostnaderna för inköp och avfallshantering sjunker.

Kommunerna är skyldiga att ha en avfallsplan med åtgärder för att bland annat förebygga avfall. 2020 utökades kommunernas ansvar för avfallsförebyggande till att också innefatta skyldighet att lämna information till hushållen om avfallsförebyggande åtgärder.

Naturvårdsverket har givit ut en vägledning till kommunerna som stöd i arbetet med att informera hushåll om avfallsförebyggande åtgärder. Vägledningen finns på [Naturvårdsverkets webbplats](#). Föreliggande rapport kan användas som ett komplement till vägledningen. Här finns ytterligare kunskap, erfarenheter och lärande exempel som kan vara användbara när kommunen utvecklar information om avfallsförebyggande åtgärder till hushåll och även till verksamheter. Skriften kan också användas som kunskapskälla vid annat avfallsförebyggande arbete.

Kommunen har kännedom om lokala förhållanden och stora kontaktytor till invånarna och har därför stora möjligheter att informera om åtgärder som minskar hushållens avfall. Informationen om avfallsförebyggande åtgärder till hushållen kan ske genom

- att inkludera den i löpande information som redan ges av kommunen
- att göra särskilda mer uppsökande informationsinsatser

I avsnitt två beskrivs exempel på olika kanaler och kontaktytor en kommun kan ha och hur information om avfallsförebyggande åtgärder kan föras ut till hushållen via dessa kanaler. I avsnittet ges också exempel på särskilda informationsinsatser.

Då det finns väldigt många olika avfallsförebyggande åtgärder kan det finnas skäl att prioritera både bland åtgärder och de avfallsslag åtgärderna förebygger. I avsnitt tre beskrivs några möjliga prioriteringsgrunder som kan användas vid val av avfallsslag och åtgärder.

Avfall från hushåll härstammar från en stor mängd olika produkter. Därför finns det ett stort antal avfallsförebyggande åtgärder som ett hushåll kan vidta. Tillsammans kan dessa åtgärder ge väsentligt minskade avfallsmängder. I avsnitt fyra ges en lång rad exempel på avfallsförebyggande åtgärder som förebygger avfallsslag som uppstår i ett hushåll.

Information som ensamt styrmedel ger begränsad effekt. Därför är det bra att kombinera information med andra styrmedel och åtgärder för att minska avfallsmängderna. I avsnitt fem ges några exempel på hur praktiska förutsättningar och incitament kan skapas för att hushåll och verksamheter ska förebygga avfall.

I avsnitt sex beskrivs ett antal framgångsfaktorer för att lyckas med information om avfallsförebyggande åtgärder. I avsnitt sju finns svar på några vanliga missuppfattningar rörande avfallsförebyggande åtgärder.

En kommunikationsplan är ett bra redskap när kommunen ska informera hushåll om avfallsförebyggande åtgärder. I avsnitt åtta beskrivs hur en sådan kan tas fram.

Slutligen ges i avsnitt nio några exempel på hur kommuner och andra aktörer genomfört framgångsrika informationsinsatser om avfallsförebyggande åtgärder.

1. Inledning

När avfallsmängderna minskar reduceras påverkan på klimat och miljö. Kostnaderna för inköp och avfallshantering sjunker.

Den här skriften innehåller kunskap, erfarenheter och lärande exempel som kan användas bland annat vid kommunernas information till hushåll om avfallsförebyggande åtgärder.

Att förebygga avfall innebär att vidta åtgärder innan ett ämne eller föremål har blivit avfall och syftar till att minska avfallets mängd, miljöpåverkan och farlighet (15 kap. 2 § miljöbalken). Att förebygga att avfall överhuvudtaget uppstår är första prioritet enligt den lagstiftade avfallshierarkin som ska styra EU:s och Sveriges beslut och prioriteringar om förebyggande och hantering av avfall.

Kommunerna är skyldiga att ha en avfallsplan med åtgärder för att bland annat förebygga avfall. 2020 utökades kommunernas ansvar för avfallsförebyggande till att också innefatta skyldighet att lämna information till hushållen om avfallsförebyggande åtgärder och skyldigheten att underrätta Naturvårdsverket om avfallsförebyggande åtgärder.

Naturvårdsverket har givit ut en vägledning till kommunerna som stöd i arbetet med att informera hushåll om avfallsförebyggande åtgärder. Vägledningen finns på [Naturvårdsverkets webbplats](#).

Den här skriften kan användas som ett komplement till vägledningen. Här finns ytterligare kunskap, erfarenheter och lärande exempel som kan vara användbara när kommunen utvecklar information om avfallsförebyggande åtgärder till hushåll och verksamheter. Skriften kan också användas som kunskapskälla vid annat avfallsförebyggande arbete.

Skriften vänder sig till

Skriften vänder sig till dig som arbetar med avfall, miljö, medborgarservice, miljö- och konsumentinformation, bostäder, utbildning eller annan service i en kommun samt till kommunpolitiker med intresse för att lyfta avfallsförebyggande, resurshushållningsfrågor och cirkulär ekonomi. Du som arbetar på länsstyrelsen med att stödja kommunerna i arbetet med avfallsförebyggande och andra aktörer med intresse för att minska avfallet från hushåll och verksamheter kan också ha nytta av informationen

2. Informationskanaler för avfallsförebyggande åtgärder

Sedan augusti 2020 är det lagkrav på att kommuner ska lämna information till hushållen om avfallsförebyggande åtgärder. Kommunen har kännedom om lokala förhållanden och stora kontaktytor till invånarna och har därför stora möjligheter att informera om åtgärder som minskar hushållens avfall. Kommunen kan också själv föregå med gott exempel vilket stärker kommunens trovärdighet som avsändare av informationen.

Informationen om avfallsförebyggande åtgärder till hushållen kan ske genom

- att inkludera den i löpande information som redan ges av kommunen
- att göra särskilda mer uppsökande informationsåtgärder

2.1 Informera via befintliga kanaler

En kommun möter och kommunicerar i sin verksamhet med i stort sett alla hushåll. Att inkludera information om avfallsförebyggande åtgärder i dessa, i många fall dagliga kanaler ger möjligheter att nå ut brett till kommunens hushåll. Nedan beskrivs exempel på olika kanaler och kontaktytor en kommun kan ha och hur information om avfallsförebyggande åtgärder kan föras ut till hushållen via dessa kanaler.

Kommunens avfallsorganisation

Personliga kontakter via kundtjänst, ÅVC-personal med flera

Personligasamtal och dialog bidrar i större utsträckning till en vilja att ändra ett beteende än skriftligt material. Kommunernas avfallsorganisationer har ett stort antal kunder. Ofta finns någon typ av kundtjänst, kundansvariga och kundsamordnare som varje år har ett stort antal kundkontakter, i form av telefonsamtal, personliga besök, mejl och möten. Förmodligen handlar de flesta kundkontakterna i dagsläget mest om avfallshantering. Men de skulle också kunna användas till, att vid tillfällen då det passar, inspirera hushåll och verksamheter att vidta avfallsförebyggande åtgärder. Det kan exempelvis ske genom att använda catch phrases, alltså korta intresseväckande meningar om avfallsförebyggande åtgärder, som kan flikas in i samtal där det bedöms lämpligt. Vid intresse lämnas mer information och material. Berörd personal utbildas för att kunna ge informationen. Catch phrases kan också läggas in i telefonsvararmeddelanden i telefonköer och när växeln är stängd.

Personal på återvinningsstationer och chaufförer som hämtar avfall möter också ett stort antal hushåll och verksamheter i situationer som handlar om avfall. Även här kan catch phrases om avfallsförebyggande åtgärder användas där det finns tid och bedöms lämpligt. Vid intresse lämnas material eller hänvisas vidare.

Avfallsförebyggande åtgärder kan med fördel inkluderas i ÅVC-utbildningar och skolinformation. Chaufförer som hämtar avfall kan lägga informationsblad i brevlådan hos kunder med stora avfallsmängder. Event som avfallsorganisationen ordnar är också bra tillfällen att informera om avfallsförebyggande åtgärder på. Berörd personal utbildas för att kunna ge informationen.

Använd avfallstaxan och insamlingstjänsterna som informationsbärare

Avfallstaxan och de insamlingstjänster för avfall som erbjuds är några av kommunens starkaste styrmedel för att få hushållen att hantera avfallet rätt. Men taxor och tjänster kan också användas för att styra mot avfallsförebyggande åtgärder. Avgörande för en sådan styrning är att information kopplas till styrande taxor och tjänster.

Informera om hur kunden kan minska sina kostnader genom att vidta olika avfallsförebyggande åtgärder när kommunen ändå informerar om taxor och tjänster. Kort information kan finnas på avfallsfakturan och Mina sidor om sådana finns, i informationsmaterial om taxor och insamlingstjänster samt ges muntligt av kundtjänst och annan personal som informerar kunder om taxor och tjänster. Länka gärna till en webbsida med mer information om åtgärderna eller mejla eller skicka mer information till de som vill veta mer.

Gör det tydligt hur mycket pengar kunden kan spara genom att minska avfallet. Om kommunen har viktbaserad avfallstaxa eller insamlingstjänster med olika hämtfrekvenser och kärstorlekar som påverkar kostnaden är det viktigt att lyfta fram dessa möjligheter och vad som krävs för att få tillgång till dem. Koppla

information om avfallsförebyggande åtgärder till de besparingar kunden kan göra med olika tjänstealternativ.

Viktiga tillfällen att informera om avfallsförebyggande åtgärder är i samband med information om taxehöjningar och nya tjänster och när kunden tecknar nytt abonnemang.

Att själva taxan och tjänsterna utformas tydligt och informativt har stor betydelse för hur väl en kommun lyckas styra mot önskade beteenden. Exempel på sådan tydlighet är taxor med få valmöjligheter och vad som presenteras som standardabonnemang som kunder aktivt får frånsäga sig om de inte vill ha. En kommun kan till exempel ha månadshämtning av restavfall som standard för villor, vilket kommunicerar att det är önskvärt med lite avfall.

Ett tips är att se över all information om taxor och tjänster och göra en plan för hur dessa ska användas som informationsbärare.

Boende i flerbostadshus får i regel ingen egen avfallsfaktura utan kostnaden för avfallshanteringen ingår i hyran eller lägenhetsavgiften. Men fastighetsägaren kan ändå informera om avfallsförebyggande åtgärder och att de ger minskade avfallskostnader vilket påverkar hyror och avgifter. Det kan till exempel göras på anslag i soprum, i entrén, tvättstugan, vid fysiska möten med de boende, på hyresavin eller fakturan och i digitala kanaler som Mina sidor, webbsida, app och sociala medier.

Avfallsfakturor och Mina sidor

Lägg korta budskap om avfallsförebyggande åtgärder på fysiska eller digitala fakturor och på Mina sidor om sådana finns. Länka gärna till mer digital information om avfallsförebyggande åtgärder.

Vid all information om avfallsförebyggande åtgärder är återkoppling av avfallsmängder viktig. På avfallsfakturor och Mina sidor passar sådan information extra bra. Visa gärna kundens avfallsmängder över tid, till exempel per månad. Ge om möjligt positiv återkoppling när avfallsmängderna minskar.

Fysiska informationsbärare

Fysiska objekt som sopbilar, avfallscontainrar, arbetsbodar, arbetsbilar och ytor på återvinningscentraler och andra avfallsanläggningar kan förses med kortfattad information om avfallsförebyggande åtgärder. Hänvisa gärna läsaren till mer information på en webbsida eller på sociala mediekonton.

Webbsidor, appar och sociala medier

En kommun har normalt information på sin webbplats som handlar om sortering och annan avfallshantering. Denna information kan kompletteras med information om avfallsförebyggande åtgärder. Ett tips är att följa avfallshierarkin och ha en gemensam ingång med websidor i hierarkins prioriteringsordning. Respektive sida kan innehålla hänvisningar till sidor med avfallstrappans olika steg. Till exempel:

På förebyggandesidan: ”Så här kan du minska ditt avfall...Det avfall du inte kan undvika ska sorteras. Läs mer om hur du sorterar rätt [här](#)”.

På sorteringssidan: ”Försök i första hand undvika att avfall överhuvudtaget uppstår. Läs mer om hur du kan göra det [här](#). Det avfall som ändå uppstår sorterar du så här...”.

En del kommuner använder appar för att informera om sortering och annan avfallshantering. Appar kan också användas för att informera hushåll och verksamheter om avfallsförebyggande åtgärder.

Det är vanligt att kommuner har ett eller flera sociala mediekonton. Här kan korta budskap, bilder och filmer om avfallsförebyggande åtgärder i hushåll läggas upp och delning uppmuntras. Sociala medier är också ett tillfälle att föra dialog med hushållen om avfallsförebyggande åtgärder. Länka gärna till mer information till exempel på kommunens webbplats.

Trycksaker

Vanligen finns ett antal tryckta material eller pdf:er om sortering och annan avfallshantering utgivna av kommunen, till exempel broschyrer, skyltar och affischer.

På motsvarande sätt som för websidor kan dessa kompletteras med korta budskap om avfallsförebyggande åtgärder vid nyutgivning. Det är också möjligt och önskvärt att producera och sprida särskilda trycksaker eller pdf:er om avfallsförebyggande åtgärder i hushåll.

Konsumentvägledning, budget- och skuldrådgivning

Många kommuner erbjuder sina invånare konsumentvägledning. Frågorna kan handla om hjälp med att reklamera en vara eller en tjänst och information om vilka rättigheter och skyldigheter konsumenten har. Flertalet kommuner arbetar också förebyggande genom att på olika sätt förmedla kunskap om konsumenträtt, privatekonomi samt säker och miljömässigt hållbar konsumtion. Information om avfallsförebyggande åtgärder kan inkluderas i sådan förebyggande konsumentvägledning.

Den kommunala budget- och skuldrådgivningen har skyldighet att hjälpa skuldsatta att få en överblick över sin ekonomi och ge praktiska råd om hur konsumenter ska hantera och prioritera sina skulder.

Förutom att få hjälp att hantera skulder kan budget- och skuldrådgivningen ge allmän rådgivning om privatekonomi. Det är kostnadsfritt för kommuninvånare att få hjälp av budget- och skuldrådgivningen.

Många avfallsförebyggande åtgärder minskar också hushållens kostnader. Information om sådana åtgärder kan inkluderas i rådgivning om privatekonomi. Rådgivarna ges då en enkel utbildning om avfallsförebyggande åtgärder och deras effekter så att de kan ge informationen.

Information via allmännyttiga bostadsbolag

Fastighetsskötare, miljövärdar, bovärdar och förvaltare

Dessa yrkesgrupper träffar dagligen ett stort antal hushåll som är hyresgäster. Inte sällan handlar samtalen om avfall och avfallshantering. Information om avfallsförebyggande åtgärder kan inkluderas vid dessa yrkesgruppers kontakter med hyresgäster. Fastighetsskötare, miljövärdar, bovärdar och förvaltare kan ges en enkel utbildning om avfallsförebyggande åtgärder och deras effekter så att de kan ge informationen.

Fysisk information i fastigheterna

Avfallsutrymmen, miljöhus, tvättstugor, entréer och andra gemensamma utrymmen där många hyresgäster rör sig kan ge plats för skyltar, foldrar och annan information om avfallsförebyggande åtgärder.

Övrig information till de boende

En fastighetsägare informerar de boende i många olika kanaler: utskick och utdelning i brevinkast, hemsidor och sociala medier. I dessa kanaler kan också information om avfallsförebyggande åtgärder ges till de boende. Även hyresavvier kan förse med kort information om avfallsförebyggande åtgärder med hänvisning/länkar till mer information.

Utskick och annan information till nyinflyttade är en viktig kanal för information om avfallsförebyggande åtgärder då en flytt är en förändring som ger ett tillfälle för att skapa nya normer och vanor.

Kommunens miljö- och hållbarhetsinformation

Många kommuner informerar hushåll om åtgärder för att minska hushållens miljö- och klimatpåverkan och leva mera hållbart. Sådan information kan ske i flera olika kanaler. Information om avfallsförebyggande åtgärder kan inkluderas i kommunens miljö- och hållbarhetsinformation till hushållen.

Medborgarservice och övriga information till hushållen

En kommun driver ofta fysiska mötesplatser dit hushåll kan gå för att träffas, få information av kommunens verksamhet, delta i evenemang etc. Det handlar bland annat om medborgarkontor, bibliotek och kulturhus. Dessa platser är bra ställen att förse med foldrar och affischer med information om avfallsförebyggande åtgärder i hushåll.

En del kommuner gör också utskick och skickar ut tidningar och nyhetsbrev till hushållen. Sådan information kan i förekommande fall förse med information om avfallsförebyggande åtgärder.

Kommunal utbildning

Kommuner driver grundskolor, gymnasier, förskolor och vuxenutbildning. I läroplanerna för alla dessa utbildningsstadier ingår att ett miljöperspektiv ska belysas i undervisningen så att eleverna får kunskap om hur de själva kan hindra skadlig miljöpåverkan och om hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling.

Utbildning och information om avfallsförebyggande åtgärder i hushåll passar bra in i båda dessa kunskapsområden.

Kommunicera via kommunal verksamhet

Kommunen kan genomföra avfallsförebyggande åtgärder i kommunal verksamhet, exempelvis på äldreboenden och andra boenden, kontor, i skolor och förskolor. Genom att visa och kommunicera förebyggandeåtgärderna när kommunen möter brukare, anhöriga, elever, kunder, användare etc kan kommunen agera som förebild och inspirationskälla.

Information till verksamheter

Läs mer om hur kommunen kan använda stadsplanering, tillsyn, näringslivsutveckling och upphandling för att informera verksamheter om avfallsförebyggande åtgärder i avsnittet *Styrmedel och åtgärder för att förebygga avfall*.

2.2 Särskilda informationsinsatser

Utöver löpande information i befintliga kanaler kan särskilda informationsinsatser om avfallsförebyggande åtgärder till hushåll göras. Här följer några exempel på särskilda informationsinsatser.

Informationskampanjer

Kampanj innebär att man under en tidsbegränsad period bedriver en viss verksamhet för att påverka en viss målgrupp.

Format för informationskampanjer kan vara sociala medier, annonser i olika typer av media, reklamfilmer på bio, direkta möten, aktiviteter på offentliga platser och spridning av tryckt material.

Informationskampanjer kan snabbt nå ut till en stor grupp människor. Däremot har effektiviteten av denna typ av insatser ifrågasatts av forskare.

Informationskampanjer är per definition tidsbegränsade men budskapet vinner på att upprepas. Det är viktigt att sätta upp mätbara mål för kampanjer och följa upp mot målet.

Coachning

Coachning är ett sätt att hjälpa en begränsad målgrupp till att använda egna förmågor för att uppnå förändring. Tekniken är flexibel och har visat sig fungera bra för att förebygga avfall i hushåll och verksamheter. Coachning sker genom samtal där vanliga element är att ställa frågor, sätta upp mål, uppmuntra och följa upp resultat. Coachning kan ske i grupp och individuellt.

Coachning är personalintensivt men kan ge ringar på vattnet om resultaten sprids. Coachning för avfallsförebyggande åtgärder har genomförts i grupper av hushåll och i olika typer av verksamheter. Läs mer om det i avsnittet *Lärande exempel på informationsinsatser*.

Branschorganisationen Avfall Sverige ger kurser i förebyggandecoachning.

Förebygganderådgivare

Särskilda rådgivare kan anställas för att arbeta med att ge råd om avfallsförebyggande åtgärder till hushåll och verksamheter. De som vill veta mer och få hjälp att komma igång kan fångas upp vid befintlig löpande information och slussas vidare till förebygganderådgivare. Förebygganderådgivning skulle också kunna säljas som en tjänst till verksamheter.

Dörrknackning

Dörrknackning kan användas för att informera hushåll om avfallsförebyggande åtgärder. Det är lämpligt är att hänga upp dialogen med hushållet på en eller ett par konkreta åtgärder och ta upp fler åtgärder om det ges möjlighet i samtalet. En aktuell öppningsreplik underlättar samtalet. Det är också bra att ha med sig något som hjälper hushållet att förebygga avfall, till exempel en flergångsprodukt. Ett dörrsamtal tar normalt runt 10 minuter. Dörrknackning har genomförts om avfallsförebyggande åtgärder. Läs mer om det i avsnittet *Lärande exempel på informationsinsatser*.

Informera runt redskap

Att hänga upp informationen på något fysiskt eller digitalt redskap har visat sig vara ett bra sätt att nå ut jämfört med bara information. Det kan handla om att dela eller tävla ut flergångslådor för mat, använda en digital miniräknare som beräknar miljö- och ekonomiska förluster av matsvinn, visa upp ett zero waste-kit eller något annat.

Utmaningar och tävlingar

Utmaningar och tävlingar kan användas för att motivera hushåll att genomföra avfallsförebyggande åtgärder. Utmaningar kan handla om att uppmuntra hushåll att göra vissa avfallsförebyggande åtgärder och visa att de gjort åtgärden och dela med sig av hur de gjort i något forum, till exempel sociala medier. Utmanaren håller koll på och publicerar regelbundet hur många som gjort åtgärden. Tanken är att skapa en normerande effekt, ju fler som gör något desto fler vill följa efter.

Tävlingsmoment motiverar en del människor. Därför kan exempelvis tävlingar mellan hushåll om vem som minskar avfallet mest ordnas. För att påverka en större grupp hushåll än de som deltar i tävlingen är det viktigt att kommunicera om tävlingen till en större målgrupp. Läs om exempel på en tävling i minskat avfall i avsnittet *Lärande exempel på informationsinsatser*.

3. Val av åtgärder och avfallsslag

Då det finns väldigt många olika avfallsförebyggande åtgärder kan det finnas skäl att prioritera både bland åtgärder och de avfallsslag åtgärderna förebygger. Olika åtgärder och avfallsslag kan prioriteras över tid. Nedan följer en beskrivning av några möjliga prioriteringsgrunder som kan användas vid val av avfallsslag och åtgärder. Övergripande är det viktigt att utgå från de effekter och resultat som man önskar uppnå med åtgärderna.

Lokala mål och åtgärder

En naturlig prioriteringsgrund är kommunens mål för att förebygga avfall. Den kommunala avfallsplanen ska innehålla mål och åtgärder för att förebygga och hantera det avfall som kommunen ansvarar för samt även mål och åtgärder för att förebygga och hantera det avfall som kommunen inte ansvarar för, i den utsträckning kommunen kan påverka detta (5 § Naturvårdsverkets föreskrifter (2020:6) om kommunala avfallsplaner om förebyggande och hantering av avfall). Avfallsplanen ska också innehålla uppgifter om åtgärder för att förebygga att förpackningsavfall produceras och åtgärder för att främja återanvändning av förpackningar (9 kap. 4 § avfallsförordningen) samt åtgärder för att förebygga att returpapper uppstår (9 kap. 5 § avfallsförordningen).

Nationella eller internationella mål

Andra prioriteringsgrunder att utgå från kan vara regionala, nationella och internationella mål. Här följer några aktuella mål på nationell och internationell nivå.

Inom FN:s globala mål för hållbar utveckling, Agenda 2030, finns följande delmål under mål 12 Hållbar konsumtion och produktion:

12.3 Till 2030, halvera det globala matsvinnet per person i butik- och konsumentledet, och minska matsvinnet längs hela livsmedelskedjan, även förlusterna efter skörd.

12.5 Till 2030 väsentligt minska mängden avfall genom åtgärder för att förebygga, minska, återanvända och återvinna avfall.

Inom det svenska miljömålssystemet finns etappmålen:

Matsvinnet ska minska så att det sammantagna livsmedelsavfallet minskar med minst 20 viktprocent per capita från 2020 till 2025.

Av de förpackningar som släpps ut på marknaden i Sverige för första gången ska andelen som är återanvändbara öka med minst 20 procent från år 2022 till år 2026 och med minst 30 procent från år 2022 till år 2030.

I förordningen (2021:996) om engångsplastprodukter finns följande mål:

Användningen av engångsmuggar och engångsmatlådor i Sverige ska ha minskat med 50 procent till 2026 jämfört med 2022.

Tunna plastbärkassar ska inte överskrida 90 påsar per person och år senast 31 december 2019 och inte överskrida 40 påsar per person och år senast 31 december 2025.

Nationella eller internationella prioriteringar

I Sveriges nationella avfallsplan och avfallsförebyggande program prioriteras några olika materialströmmar antingen för att de genererar stora mängder avfall eller har en stor negativ miljö- och hälsopåverkan beräknat från produktion till att avfallet behandlas.

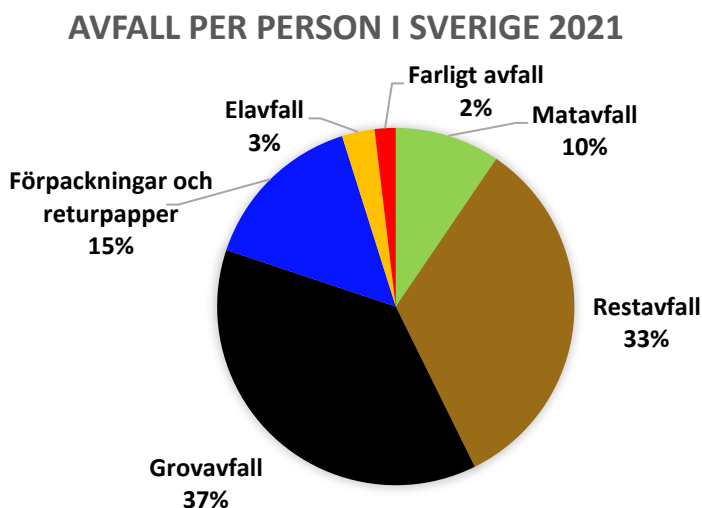
Även i Sveriges strategi för omställning till en cirkulär ekonomi prioriteras ett antal materialströmmar i omställningen till en cirkulär och biobaserad ekonomi.

EU:s handlingsplan för cirkulär ekonomi pekar också ut särskilt viktiga värdekedjor där det anses krävas snabba, omfattande och samordnade åtgärder.

Viktandelar av avfallet

Åtgärder och avfallsslag kan väljas utifrån hur stor andel avfallsslaget utgör av hushållens avfall. I fall där miljöpåverkan per kg avfall är hög kan även mindre mängder avfall vara viktiga att prioritera.

2021 genererade svensken i snitt 474 kg avfall. Hur det fördelade sig mellan avfallsslag framgår av nedanstående diagram.

Figur 1: Avfall per invånare i Sverige 2021. Källa: Avfall Sverige.

Utifrån lokal statistik över avfall från hushållen i kommunen kan avfallsslag och avfallsförebyggande åtgärder prioriteras av kommunen.

De olika avfallsslagen som uppstår i ett hushåll utvecklas olika mängdmässigt. Vissa kan öka, andra minska. Kommunen kan välja att prioritera information om avfallsförebyggande åtgärder för olika avfallsslag beroende på hur de utvecklas mängdmässigt.

Klimat- och miljöpåverkan

Produkterna som blir avfall har belastat klimat och miljö på olika sätt under sin livscykel, från utvinning av råvaror, via tillverkning, transporter och användning till avfallshantering inklusive återvinning. Den totala klimatpåverkan under en livscykel skiljer sig åt mellan olika typer av avfall.

Störst klimatpåverkan per kilo har elavfall, därefter kommer textilavfall. En stor mängd av något avfall, till exempel restavfall, ger förstås större klimatpåverkan.

Avfall Sverige har låtit ta fram klimatfaktorer för olika avfallsslag baserat på livscykeln av de produkter som ingår i avfallen¹. Klimatfaktorerna kan användas för att beräkna klimatpåverkan från det avfall som genereras i kommunen.

Beräknad klimatpåverkan av det avfall som genereras av hushållen i kommunen kan användas som underlag för prioritering av informationsinsatser.

Avfallets farlighet

I hushåll och verksamheter uppstår såväl farligt avfall som icke farligt avfall. Kommunen kan välja att prioritera att informera om åtgärder som minskar avfallet utifrån dess påverkan på hälsa och miljö.

Intresse från hushållen

Hushållens intresse för att minska olika avfallsslag och genomföra olika åtgärder varierar. Intresset kan undersökas med attitydundersökningar om olika avfallsförebyggande åtgärder eller genom att studera redan gjorda attitydundersökningar. Ett vanligt svar i sådana undersökningar är att hushållen ofta vill förebygga plastavfall och förpackningsavfall.

Livsmedelsverket gör regelbundet attitydundersökningar om matsvinn som publiceras på myndighetens webbplats.

¹ Klimatpåverkan från olika avfallsfraktioner, Avfall Sverige rapport 2023:01

Effekter

Olika avfallsförebyggande åtgärder har olika effekt gällande minskad avfallsvikt, minskad klimat- och miljöpåverkan, minskad kostnad för hushållen eller andra effekter. Detta kan utgöra grund för val av avfallsförebyggande åtgärder att informera om.

Potentialen att minska avfallsmängd, klimatpåverkan och kostnader per invånare har beräknats av Göteborgs Stad för 33 olika avfallsförebyggande åtgärder och finns på stadens webbplats².

Tidpunkt

Olika avfallsförebyggande åtgärder och avfallsslag kan vara mer eller mindre relevanta vid olika tidpunkter. Julen är ett klassiskt exempel på tidpunkt då det kan vara aktuellt med till exempel information om hållbara upplevelsebaserade presenter och matsvinn.

Aktuella händelser

Åtgärders relevans kan öka som ett resultat av händelser i omvärlden och nya förutsättningar. Till exempel kan höjda priser på vissa varor särskilt motivera till vissa avfallsförebyggande åtgärder som minskar hushållens kostnader. När nya styrmedel införs, till exempel i form av förändrad lagstiftning, skatter eller avdrag, kan det vara bra tillfällen att informera om avfallsförebyggande åtgärder som kopplar till styrmedlet ifråga.

² Minska avfallet med 30 procent, Kretslopp och vatten, Göteborgs Stad 2019

Nya förutsättningar till följd av exempelvis höjningar av avfallstaxan eller andra förändringar i kommunens tjänster och service kan utgöra grund för att prioritera information om vissa avfallsförebyggande åtgärder.

Svårighetsgrad

Åtgärder kan prioriteras utifrån hur svåra eller lätta de bedöms vara att genomföra. Det kan till exempel vara bra att börja informera om åtgärder som är relativt enkla att genomföra, eller att informera om olika paket av åtgärder med olika svårighetsgrad.

4. Exempel på avfallsförebyggande åtgärder

4.1 Avfallsförebyggande åtgärder i hushåll

Avfall från hushåll härstammar från en stor mängd olika produkter. Därför finns det ett stort antal avfallsförebyggande åtgärder som ett hushåll kan vidta.

Tillsammans kan dessa åtgärder ge väsentligt minskade avfallsmängder.

33 åtgärder minskar avfallet med 420 kg

Göteborgs Stad lät 2019 utföra beräkningar av den avfallsminskning som kan åstadkommas om 33 olika avfallsförebyggande åtgärder genomförs i hushåll. Resultatet visade att det går att minska avfallet per person med i storleksordningen 420 kg per år om alla 33 åtgärder genomförs¹. Detta gäller för en person som från början inte gör några avfallsförebyggande åtgärder. Förutom minskad avfallsvikt minskar också personens klimatpåverkan med i storleksordningen 900 kg CO_{2e} per år. Eftersom många avfallsförebyggande åtgärder också minskar framför allt inköpskostnader reduceras också personens årliga kostnader minskar med 26 000 kronor.

Då en del personer redan genomfört eller av andra skäl inte kan genomföra alla åtgärder blir minskningen för en genomsnittlig person lägre. Efter beräkningar gjorda utifrån antaganden om hur stor andel av befolkningen som kan göra respektive åtgärd landar resultatet för en genomsnittlig person på en årlig minskning av avfallet med 140 kg, klimatpåverkan med 460 kg CO_{2e} och kostnaderna med 15 000 kronor per år.

Beräkningarna bygger på statistik över förbrukning av olika produkter och livscykelanalyser av produkters klimatpåverkan. Vid beräkning av konsumentkostnad har kostnadsnivån för 2017 använts. I de fall data saknas, har beräkningarna baserats på antaganden, till exempel om hur mycket olika produkter används. Resultaten får ses som grova, men beräkningarna ger ändå en fingervisning om effekternas storleksordning.

Källa: Minska avfallet med 30 procent, Kretslopp och vatten, Göteborgs Stad 2019

Nedan följer en tabell med exempel på avfallsförebyggande åtgärder som hushåll kan genomföra. För vissa åtgärder anges beräknade effekter från den ovan nämnda rapporten från Göteborgs Stad. I tabellen finns också en bedömning av åtgärdernas svårighetsgrad, men observera att den är subjektiv. Det varierar förstås från person till person hur svåra eller lätta de olika åtgärderna upplevs.

Tabell 1: Exempel på avfallsförebyggande åtgärder i hushåll. Där effekter anges är data hämtade från rapporten *Minska avfallet med 30 procent, Kretslopp och vatten, Göteborgs Stad 2019*. I rapporten framgår beräkningsförutsättningar för respektive åtgärd.

Avfallsförebyggande åtgärd	Minskar avfallslag	Avfallsminskning (kg per invånare och år)	Minskad klimatpåverkan (CO _{2e} per invånare och år)	Minskad kostnad (kr per invånare och år)	Utförs i hemmet (H), i butiken (B), på stan (S), på jobbet (J)	Lätt (L) Medel (M) Avancerad (A)
Betala räkningar med e-faktura eller autogiro istället för pappersfaktura.	Restavfall Returpapper	2,3	1,8	3500	H	L
Välj begagnade kläder, skor och textilier	Textilavfall Restavfall Grovavfall	1,9	94	3000	H B S	L
Använd slaskkrapa istället för hushållspapper för att plocka upp ur diskhon.	Restavfall Matavfall				H	L
Använd tvättbar disktrasa istället för hushållspapper.	Restavfall				H B	L
Använd tvättbara tvättlappar istället för våtservetter och dylika engångsmaterial.	Restavfall	13*	12*	650*	H B	L
Välj flergångskaffefilter istället för engångskaffefilter.	Restavfall Matavfall				H B	M
Välj värmeljus med flergångskopp istället för engångskopp.	Restavfall	1 [#]	1,6 [#]	150 [#]	H B	M
Ersätt fler engångsartiklar med flergångsalternativ: - tygservetter istället för engångsservetter eller undvik servetter - tvättbara rondeller (pads) istället för engångsrondeller - flergångsrakhyvel istället för engångsrakhyvlar - disk- och tandborste med utbytbara borsthuvuden istället för engångsborstar - bivaxfolie, lock eller att lägga över en tallrik istället för plast- och aluminiumfolie - isfack istället för engångsispåsar - flergångsbakplåtspapper eller smörja plåten istället för engångspapper - flergångslådor istället för engångs-fryspåsar - diskbara bak- och pajformar istället för engångsformar - påfyllningsbara tändare istället för engångständare - klammerfria häftapparater	Restavfall				H B	L-M
Låna böcker eller läs elektroniskt	Restavfall Grovavfall Returpapper	9,3	8,4	160	H S	M

Avfallsförebyggande åtgärd	Minskar avfallslag	Avfallsminskning (kg per invånare och år)	Minskad klimatpåverkan (CO _{2e} per invånare och år)	Minskad kostnad (kr per invånare och år)	Utförs i hemmet (H), i butiken (B), på stan (S), på jobbet (J)	Lätt (L) Medel (M) Avancerad (A)
Fixa en bytesbokhylla i flerbostadshuset eller på jobbet.	Restavfall Grovavfall Returpapper				H J	M
Välj begagnade leksaker: skänk, sälj, köp och få.	Restavfall Grovavfall Elavfall	32	47	800	H B	M
Minska nyinköp av kläder och skor genom att vårda, laga, sy om och behålla längre.	Textilavfall Restavfall Grovavfall	5,7	94	1300	H B	A
Välj tygblöjor istället för engångsblöjor.	Restavfall	220	300	4200	H S	A
Välj menskopp istället för bindor och tamponger.	Restavfall	3,2	12	970	H S	A
Välj digitala kvitton istället för papperskvitton.	Restavfall	0,11	0,0085	-	H	L
Välj digital myndighetspost istället för papperspost.	Restavfall Returpapper				H	M
Anteckna på baksidor av papper eller digitalt istället för på post-it-lappar.	Returpapper				H	M
Välj kattsand av biologiskt material som väger nära hälften så mycket som kattsand av mineraler.	Restavfall				B	M
Köp plantor i flergångskrukor i pantsystem istället för i engångskrukor.	Restavfall				B	M
Om du har trädgård, använd blomjord från krukor där istället för att slänga jorden i soporna.	Restavfall Grovavfall				H	L
Återanvänd uttjänt, trasig textil som skurtrasor och trasor.	Textilavfall Restavfall Grovavfall				H	M
Tacka nej till gratisprylar och give aways med kort livslängd.	Restavfall Grovavfall Elavfall Förpackningsavfall				S B	A
Återanvänd begagnade kuvert med ny etikett.	Restavfall				H	M
Minska matsvinnet: Kolla vad du har hemma och skriv inköpslista innan du handlar. Håll ordning i kyl, frys och skåp. Sänk temperaturen i kylan till 4 °C och i frysen till – 18 °C. Laga och lägg upp lagom mycket mat. Använd rester: Ät kommande dagar, frys ner eller använd i nya rätter.	Matavfall Förpackningsavfall	8,7	18	380	H B	L

Avfallsförebyggande åtgärd	Minskar avfallslag	Avfallsminskning (kg per invånare och år)	Minskad klimatpåverkan (CO _{2e} per invånare och år)	Minskad kostnad (kr per invånare och år)	Utförs i hemmet (H), i butiken (B), på stan (S), på jobbet (J)	Lätt (L) Medel (M) Avancerad (A)
<p>Fler matsvinnsåtgärder: Lita på dina sinnen - lukta, smaka och känn istället för att slänga sånt som passerat bäst före-datum. Planera måltider efter det du har hemma. Mät temperaturen i kylens olika delar och placera kött, fisk, mejerivaror och rester i den kallaste delen. Ställ nyinköpta varor längst bak och äldre varor längst fram i skåp och kyl. Ha en "ät snart"-hylla eller -låda i kylan. Köp lagom stora livsmedelsförpackningar. Töm livsmedelsförpackningar ordentligt. Köp livsmedel med kort datum.</p>	Matavfall				H B	M
<p>Välj att inte ta mer från restaurang-buffén än du orkar äta upp.</p>	Matavfall	1,7	3,4	-	S	M
<p>Välj begagnade möbler istället för nya.</p>	Grovavfall	21	84	2700	B H	L
<p>Välj att ge bort upplevelsepresentier.</p>	Grovavfall Restavfall Elavfall Textilavfall Förpackningsavfall	1,9	9,3	-	B H	M
<p>Välj att behålla kök- och badrumsinredning längre.</p>	Grovavfall Elavfall	30	54	1400	H	A
<p>Välj att vårda, klä om och reparera möbler, cyklar, verktyg och prylar.</p>	Grovavfall Restavfall Elavfall	2,3	5,6	230	H S	A
<p>Välj att renovera varsamt, använda begagnat byggmaterial och lämna/sälja byggmaterial till återanvändning.</p>	Grovavfall				H	A
<p>Välj att låna eller hyra sport- och fritidsutrustning. Fritidsbanken finns på över 100 platser i landet.</p>	Grovavfall Restavfall				S	A
<p>Dela på verktyg, maskiner och redskap som används sällan med grannar och vänner eller hyr dem. Större verktyg finns ofta att hyra i byggvaruhus eller hos professionella uthyrare. Mindre verktyg finns ibland att hyra hos den lokala järnhandeln, el- eller måleributiken.</p>	Grovavfall Restavfall Elavfall				H	A
<p>Starta ett bytesrum i ditt bostadsområde/hus.</p>	Grovavfall Textilavfall Elavfall Restavfall				H	A

Avfallsförebyggande åtgärd	Minskar avfallslag	Avfallsminskning (kg per invånare och år)	Minskad klimatpåverkan (CO _{2e} per invånare och år)	Minskad kostnad (kr per invånare och år)	Utförs i hemmet (H), i butiken (B), på stan (S), på jobbet (J)	Lätt (L) Medel (M) Avancerad (A)
Använd delningstjänster, gratisbutiker, bytesgrupper, cykelkök etc som finns på din ort.	Grovavfall Textilavfall Elavfall Restavfall					
Använd din rätt att reklamera saker som går sönder i förtid. Kommunens konsumentupplysning kan tala om vilka rättigheter du har.	Grovavfall Textilavfall Elavfall Restavfall				B H	A
Ta reda på vad som krävs av en produkt för att den ska hålla länge och välj sådana produkter.	Grovavfall Textilavfall Elavfall Restavfall				B H	A
Har du fått returpall med en leverans, sälj tillbaka den till företag som handlar med returpallar. I vissa fall köps även engångspallar.	Grovavfall				B	M
Utnyttja möjligheten att regummera däck.	Grovavfall				B	A
Om du bor i flerbostadshus, välj att tvätta i gemensam tvättmaskin, istället för att skaffa egen tvättmaskin.	Elavfall	16	26	780	H	L
Välj laddningsbara småbatterier.	Elavfall	0,16	0,57	28	H B	M
Behåll din dator längre, bland annat genom att hålla den ren, torr och dammfri, skydda från stark värme och kyla, stänga av när den inte används, använda strömsparläge och viloläge, ansluta bärbar datorn till strömkälla så ofta det går, regelbundet rensa bort filer och program som inte används, ominstallera när datorn är långsam, uppgradera och reparera vid behov.	Elavfall	0,25	51	2300	H	M
Behåll din mobil längre, bland annat genom att hålla den ren, torr och dammfri, ladda ofta, rensa bort appar som inte används, nollställa om mobilen är långsam och reparera om mobilen är trasig.	Elavfall	0,08	14	2000	H S	M
Utnyttja möjligheten att göra avdrag (Rut) för reparation och installation av datorer, mobiler och annan IT-utrustning, reparation av vitvaror och andra elapparater, reparation, vård och underhåll av kläder och textilier, packa och transportera bohag och lösöre för återanvändning. Läs mer på skatteverket.se.	Elavfall Textilavfall Grovavfall Restavfall				H	M
Välj att ha färre elprylar.	Elavfall	0,92	6,6	440	H	A

Avfallsförebyggande åtgärd	Minskar avfallsslag	Avfallsminskning (kg per invånare och år)	Minskad klimatpåverkan (CO _{2e} per invånare och år)	Minskad kostnad (kr per invånare och år)	Utförs i hemmet (H), i butiken (B), på stan (S), på jobbet (J)	Lätt (L) Medel (M) Avancerad (A)
Sköt TV, tvättmaskin, diskmaskin, kylskåp, frys, dammsugare och andra elapparater så de håller längre ³ . Sök på El-Kretsen och nätet efter tips.	Elavfall				H	M
Sätt upp reklam nej tack-skylt.	Returpapper	40	33	-	H	L
Avsäg dig tidskrifter du inte läser.	Returpapper	3,6	3	-	H	A
Välj kranvatten istället för att köpa vatten på flaska.	Plastförpackningar Metallförpackningar	0,86	2,7	740	H	L
Välj flergångskasse.	Plastförpackningar Pappersförpackningar	0,15	0,42	120	B	L
Välj flergångsmugg för take away-dryck.	Plastförpackningar Pappersförpackningar	3,2	4	160	S	L
Välj flergångslåda för take away-mat.	Plastförpackningar Pappersförpackningar Metallförpackningar	3,4	9,7	-	S	M
Välj flergångspåsar när du köper frukt och grönt.	Plastförpackningar	0,51	1,8	-	B	M
Välj fast tvål istället för flytande tvål och duschkräm.	Plastförpackningar				B	A
Välj att sluta använda sköljmedel.	Plastförpackningar	0,3 [#]	1,2 [#]	300 [#]	H	A
Minska antalet rengöringsprodukter i hemmet. Såpa eller diskmedel räcker till det mesta.	Plastförpackningar				H B	M

³ När det gäller framför allt kyl och frys bör elförbrukningen tas med som ett underlag i bedömningen av hur länge apparaterna ska användas. En kombinerad kyl och frys drog 2022 ungefär 200 kilowattimmar per år, att jämföra med tio år tidigare då en liknande kyl och frys drog dubbelt så mycket och för 15 år sedan då den drog tre gånger mer. Läs mer på energimyndigheten.se eller få information av din lokala energi- och klimatrådgivare.

Avfallsförebyggande åtgärd	Minskar avfallsslag	Avfallsminskning (kg per invånare och år)	Minskad klimatpåverkan (CO _{2e} per invånare och år)	Minskad kostnad (kr per invånare och år)	Utförs i hemmet (H), i butiken (B), på stan (S), på jobbet (J)	Lätt (L) Medel (M) Avancerad (A)
Välj fasta hygienprodukter som schampo och raktvål	Plastförpackningar Pappersförpackningar				B	A
Välj att handla i lösvikt.	Plastförpackningar Pappersförpackningar Glasförpackningar Metallförpackningar	0,45	3,7	-	B	A
Välj bort överförpackade varor, till exempel sådana med över två förpackningslager.	Förpackningsavfall				B	A
Minska kemikalieanvändningen i hemmet: Välj produkter utan farliga ämnen och undvik kemiska bekämpningsmedel. På Kemikalieinspektionens webbplats finns råd om hur hushåll kan minska riskerna med kemiska produkter i vardagen.	Farligt avfall				H B	M
Gå, cykla, åk kollektivt, gå med i en bilpool och minska resandet genom att handla, semestra, utföra fritidsaktiviteter mm närmare hemmet.	Skrotbilar				H B S J	M

* beräkningen gäller sammanlagt för denna och de två ovanstående åtgärderna

beräkningen gäller sammanlagt för denna och ovanstående åtgärd

4.2 Avfallsförebyggande åtgärder i verksamheter

När det gäller verksamheter är variationen på avfallsförebyggande åtgärder ännu större än för hushåll i och med att det finns väldigt många olika typer av verksamheter. En bra metod att identifiera avfallsförebyggande åtgärder är att ställa sig följande tre frågor:

1. Vilket avfall har vi?
2. Varför uppstår avfallet?
3. Hur kan avfallet minska?

Besvaras dessa frågor så utkristalliseras ofta flera avfallsförebyggande åtgärder som verksamheten kan vidta.

Ovanstående frågeställningar har använts bland annat för att identifiera förebyggande åtgärder i kommunal verksamhet i Göteborgs Stad och andra

kommuner. Göteborgs Stad har utifrån arbetet i deras verksamheter sammanställt lättillgängliga checklistor och vägledningar för att förebygga avfall i förskola, skola, på äldreboende, på kontor, i flerbostadshus, i storkök och serveringar, på restauranger och kaféer, vid inköp och upphandling, för att förlänga livet på IT-utrustning med mera. Materialet finns på goteborg.se/forebyggavfall.

4.3 Här finns fler avfallsförebyggande åtgärder

Ett antal myndigheter och organisationer tillhandahåller information om olika typer av avfallsförebyggande åtgärder. Nedan följer några exempel.

Nationella myndigheter

Ett antal nationella myndigheter har uppdrag som inkluderar att tillhandahålla information om avfallsförebyggande åtgärder som kan utföras av hushåll.

Konsumentverket

Konsumentverket har i uppdrag av regeringen att främja spridning och vidareutveckling av information om miljömässigt hållbar konsumtion och cirkulär ekonomi. På Konsumentverkets webbplats hallakonsument.se får privatpersoner

oberoende information och vägledning om konsumenters rättigheter och att handla hållbart. På sidan finns även information om avfallsförebyggande åtgärder. Hallå konsument samarbetar med flera myndigheter, de fyra konsumentbyråerna och kommunernas konsumentvägledning.

Livsmedelsverket

Livsmedelsverket har, tillsammans med Jordbruksverket och Naturvårdsverket, i uppdrag av regeringen att arbeta för att minska det svenska matsvinnet. Arbetet utgår från en nationell handlingsplan. På Livsmedelsverkets webbplats finns kunskap om matsvinn, tips om åtgärder för att minska matsvinnet i hushåll och verksamheter och material som kommuner kan ladda ner och använda vid information.

Kemikalieinspektionen

Avfallsförebyggande innebär förutom att minska avfallets mängd också att minska avfallets farlighet. Kemikalieinspektionen ger stöd till allmänheten och information till konsumenter. På myndighetens webbplats finns råd till hushåll om hur de kan minska riskerna med kemiska produkter i vardagen.

Naturvårdsverket

Naturvårdsverket har ett nationellt samordningsansvar för att uppnå en hållbar plastanvändning. På Naturvårdsverkets websida finns information om hållbar plastanvändning inklusive avfallsförebyggande åtgärder.

Naturvårdsverket har i ett regeringsuppdrag tillsammans med Konsumentverket och Kemikalieinspektionen tagit fram informations- och inspirationsmaterial för att öka kunskapen hos konsumenter för en mer hållbar konsumtion av textilier. Materialet kan användas av dem som arbetar med att informera om hållbara textilier, inklusive förebyggande av textilavfall. Materialet får delas på webbsidor, i presentationer och i sociala medier.

I Naturvårdsverkets vägledning om bygg- och rivningsavfall finns också åtgärder för att förebygga att sådant avfall uppstår.

Boverket

Boverket vägleder olika målgrupper om hantering av rivningsavfall enligt plan- och bygglagen. Om hushåll är byggherre är de en av målgrupperna. Enligt plan- och bygglagen ska förutsättningar ges för återanvändning av bygg- och rivningsavfall. Viss information om detta finns på Boverkets webbplats.

Regionala myndigheter

Västra Götalandsregionen

Västra Götalandsregionen har tagit fram en guide som visar hur man blir en ”cirkulent”, en användare och inte en ägare. Guiden innehåller listor på

företag och organisationer i Sverige där konsumenter kan byta, dela, låna, hyra, laga och återanvända istället för att köpa nya sällanköpsvaror som kläder, skor, heminredning och fritidsartiklar.

Kommuner

NSR

NSR AB (Nordvästra Skånes Renhållnings AB) som ägs av de sex nordvästskånska kommunerna Bjuv, Båstad, Helsingborg, Höganäs, Åstorp och Ängelholm har en ambitiös information med bilder och tips om avfallsförebyggande åtgärder i hushåll på sin webbplats. Tipsen omfattar allt ifrån hur man minskar engångsartiklar till tips om hållbara högtider.

Miva

Miva, Miljö och Vatten i Örnköldsvik AB, är ett kommunalt bolag med ansvar för avfall, vatten och avlopp. Bolaget har film och tips för att minska hushållens avfall på sin webbplats.

Göteborgs Stad

Göteborgs Stad har tagit fram 30 tips som minskar hushållens avfall. För varje åtgärd har minskad mängd avfall, minskad klimatpåverkan ur ett livscykelperspektiv och eventuell minskad kostnad per person beräknats. Tipsen är indelade i tre svårighetsnivåer och finns sammanställda i ett kommunikationsmaterial som finns på stadens webbplats

På Göteborgs Stads webbplats finns också checklistor och vägledningar för att förebygga avfall i verksamheter varav flera är användbara även i hushåll.

Organisationer

Ett antal organisationer tillhandahåller information om avfallsförebyggande åtgärder i hushåll.

Avfall Sverige

Avfall Sverige är kommunernas branschorganisation inom avfallsförebyggande och avfallshantering. Avfall Sverige stöttar kommunerna i deras roll och ansvar. Avfall Sverige har en verktygslåda med verktyg för att stötta och inspirera kommunerna i arbetet med att öka återanvändningen och förebygga avfall. Vissa verktyg kan användas vid information till hushåll.

Avfall Sverige driver olika kampanjer för att minska hushållens avfall med tips om åtgärder, filmer och kommunikationsmaterial som är fritt för medlemskommunerna att använda. Bland annat är Avfall Sverige svensk koordinatör för den årliga Europa minskar avfallet-veckan.

Avfall Sverige bedriver också utvecklingsprojekt och ger löpande ut rapporter om avfallsförebyggande. Bland dessa finns goda exempel på att förebygga avfall i hushåll och verksamheter.

Sopor.nu

Sopor.nu är ett samarbetsprojekt mellan Avfall Sverige, El-Kretsen, FTI, Recipo och TMR. På sopor.nu finns tips på avfallsförebyggande åtgärder i hushåll. Det går bra att kopiera text eller bilder från sopor.nu i informativt syfte om källan anges.

El-Kretsen

El-Kretsen är en organisation som hjälper producenter av elektriska och elektroniska produkter att uppfylla sitt producentansvar genom att erbjuda ett rikstäckande insamlingsystem.

På El-Kretsens webbplats finns tips för att förlänga livet på olika elprodukter.

Naturskyddsföreningen

På Naturskyddsföreningens webbplats finns viss information om avfallsförebyggande åtgärder.

Medveten konsumtion

Medveten konsumtion är en ideell förening vars syfte är att skapa medvetna konsumenter i omställningen till en värld av cirkulenter där cirkulär ekonomi och hållbar konsumtion är norm. Föreningen erbjuder bland annat information om avfallsförebyggande åtgärder i hushåll.

Zero Waste

En sökning på begreppet Zero Waste på nätet ger träffar på allt ifrån privatpersoner som lever ett så avfallsfritt liv som möjligt och kommunicerar om det på sociala medier till lokala grupper och kommersiella aktörer. Bland dessa finns många tips på avfallsförebyggande åtgärder.

Det finns även en organisation, Zero Waste Europe. De arbetar även med lägre steg i avfallshierarkin.

Repair Café

Repair Café är en stiftelse som startade i Holland och nu finns på tusentals ställen i Europa och världen. På Reparationskaféerna möts volontärer med kunskaper i reparation och besökare som får lära sig att reparera sina saker. På Repair Cafés webbplats finns också många tips på hur olika saker kan repareras.

5. Styrmedel och åtgärder för att förebygga avfall

Information som ensamt styrmedel ger begränsad effekt. Därför är det bra att kombinera information med andra styrmedel och åtgärder för att minska avfallsmängderna. Det finns många sätt att skapa praktiska förutsättningar och incitament för att hushåll och verksamheter ska förebygga avfall. Här följer några exempel:

Styr mot mindre avfall med avfallstaxan

Avfallstaxan kan konstrueras så att lägre avfallsmängder premieras, till exempel genom lägre avgifter för längre tömningsintervall, mindre kärstorlekar eller genom att ha viktbaserad taxa. Trots att renhållningsavgiften är en förhållandevis liten del av hushållens utgifter styr detta både mot förebyggande av avfall och ökad sortering, särskilt om information om avfallsförebyggande åtgärder kopplas till information om taxan.

Renhållningsavgiften får tas ut så att bland annat återanvändning främjas (27 kap. 5 § miljöbalken). Att ge startrabatt på grovavfallstaxan till flerbostadshusägare som inrättar bytesrum och att ge rabatt på avfallsavgiften vid reparation eller köp av återbrukade produkter är andra sätt styra mot avfallsförebyggande med taxan. I Avfall Sveriges rapport *Miljöstyrande avfallstaxor – användning, effekt och goda exempel* ((2020:28) finns fler exempel på hur avfallstaxan kan göras miljöstyrande.

Insamlingstjänster som premierar avfallsförebyggande

Kommunens insamlingstjänster för avfall kan styra mot lägre avfallsmängder. Ett sätt är att utveckla tjänster som premierar kunder med avfallsmängder under en viss nivå med lägre relativa kostnader. Sådana tjänster har ett starkt kommunikativt värde och bör kombineras med information om avfallsförebyggande åtgärder. Ett exempel hämtat ur Avfall Sveriges rapport 2020:28 är Nyköping som baserar avfallsavgiften på hur stor restavfallsvolymen är per lägenhet. En restavfallsvolym på mindre än 40 liter per lägenhet och vecka ger en lägre avgift per tömd liter än en fastighet som har större tömd restavfallsvolym. Detta presenteras som guld-, silver- eller bronsabonnemang.

Ett annat sätt att använda insamling för att styra mot avfallsförebyggande är att ordna insamling av återanvändbara produkter.

Samarbeta med butiker för att skapa förutsättningar

Mycket av det som blir avfall i ett hushåll har sitt ursprung i en butik. För att ge förutsättningar för hushållen att förebygga avfall behöver det finnas alternativ som ger mindre avfall och hushållen behöver påminnas om dessa alternativ när de handlar. Det handlar dels om lösningar som redan finns, som flergångspåsar för frukt och grönt och flergångskassar, dels om lösningar som inte finns idag eller endast finns i liten skala, som lösviktssystem och återbrukspantsystem.

Genom dialog, rådgivning, coaching och samarbeten med lokala dagligvaru- och sällanköpsbutiker kan kommunen bidra till att skapa förutsättningar för att hushållen ska kunna förebygga avfall.

Fler exempel på lösningar i dagligvarubutiker: öka och lyfta fram utbudet av flergångsartiklar till exempel flergångslådor, -muggar och -bestick, flergångskaffefilter, flergångskoppar för värmeljus, matskrapor, bivaxfolie, flergångsbakplåtspapper, tvättbara tvättlappar, disktrasor och rondeller, tygservetter, flergångsrakhyvlar, tygblöjor, mentskoppar, minska eller ta bort utbudet av engångsartiklar, skylta upp och ge rabatt på livsmedel med kort datum, sälja kattströ av biologiskt material som har lägre vikt än mineraliskt material, sälja fler varor i lösvikt exempelvis torrvaror, sluta skicka ut direktreklam, erbjuda digitala kvitton.

Exempel på lösningar i andra butiker: erbjuda service, reservdelar och reparation av saker som säljs, erbjuda ominstallation och uppdatering av datorer och mobiler, sälja och ta emot begagnade varor, erbjuda hyrlösningar, erbjuda digitala kvitton och e-faktura.

Samarbeta med restauranger och kaféer för förebyggande

Genom att föra dialog och skapa lösningar tillsammans med restauranger, kaféer och liknande kan både avfall från hushåll, verksamheter och på offentliga platser minska.

Exempel på lösningar: erbjuda take away i kundens egen flergångslåda- och mugg eller ansluta sig till ett flergångssystem⁴, undvika engångstallrikar och bestick, bli Kranmärkt det vill säga inte sälja buteljerat vatten, erbjud små och stora portioner, ha valbara tillbehör, erbjud doggybag och arbeta systematiskt för att minska matsvinnet.

Kommunen kan ge råd och coachning till restauranger och kaféer och bidra till att etablera ett gemensamt pantsystem för flergångs-take away och sprida märkningen Kranmärkt till aktörer i kommunen.

Ge förutsättningar i allmännyttan

Det finns flera saker en fastighetsägare, oavsett om den är kommunal eller privat, kan göra för att göra det lättare för de boende att förebygga avfall. Här är några exempel: dela ut ”reklam nej tack”-skyltar, erbjuda e-faktura och autogiro, låna ut verktyg och andra saker eller upplåta plats för en delningstjänst, ordna en plats där boende kan reparera och underhålla saker, skapa ett bytesrum/hörna/hylla/tavla/event, avtala om återbruksinsamling med en second hand-aktör, skänka övergivna cyklar till återanvändning, ha en hel, ren och välfungerande tvättstuga för att undvika att boende skaffar egna tvättmaskiner.

⁴ Från 1 januari 2024 är det lagkrav på att den som tillhandahåller dryck eller snabbmat ska erbjuda en möjlighet att få maten eller drycken serverad i återanvändbara muggar och matlådor (17-25 §§ förordningen (2021:996 om engångsprodukter).

Kommuner kan införa åtgärder i allmännyttiga bostadsbolag men också ger råd om avfallsförebyggande åtgärder till privata bostadsbolag som i sin tur kan kommunicera dem till de boende.

Skapa infrastruktur för återanvändning

Återanvändning ingår som en del av avfallsförebyggande enligt EU:s definition (artikel 3, direktiv 2008/98/EG). Det finns flera saker en kommun kan göra för att underlätta för hushåll och verksamheter att återanvända. Några exempel är: etablera bostadsnära insamling för återanvändning, skapa ge och ta-utor i bostadsområden och på återvinningscentraler. Skapa försteg med insamling till återanvändningsaktörer på ÅVC. Initiera fler återbruksgallerior, Fritidsbanker, leksaksbibliotek, reparationskaféer och delningstjänster i samarbete med lokala aktörer. Låna ut verktyg med mera på bibliotek och kommunala mötesplatser.

Näringslivsutveckling för avfallsförebyggande

Många kommuner har en funktion för näringslivsutveckling som ger stöd till personer, existerande och blivande företag för att utveckla nya affärsidéer, starta och etablera företag och liknande. För att hushåll och verksamheter i större utsträckning ska förebygga avfall finns ett behov av nya affärsmodeller och företag. Det handlar bland annat om att utveckla varor med mindre mängd förpackningar, fler återanvändbara produkter och system för att ersätta engångsartiklar med flergångsprodukter som fler pantsystem, lösviktssystem och förpackningsfria butiker. Det behövs också fler företag som ger möjlighet att hyra, låna och dela på produkter och som reparerar, underhåller, uppgraderar och gör om. Inom området minskat matsvinn finns också många affärsmöjligheter, allt ifrån svinnminimerande beställningssystem för butiker, restauranger och storkök till förmedlingstjänster för överskott.

Myndighetsutövning för avfallsförebyggande

Kommunen bedriver tillsyn av verksamheter enligt miljöbalken. Enligt denna (2 kap. 5 §) ska alla som bedriver en verksamhet eller vidtar en åtgärd utnyttja möjligheterna att minska mängden avfall. Det gör det möjligt att både ge råd och utfärda förelägganden om avfallsförebyggande åtgärder vid tillsynen. Miljösamverkan Skåne har gett ut en tillsynsvägledning om avfallsförebyggande (Avfallsförebyggande genom tillsyn och prövning 2018-2020, Miljösamverkan Skåne).

Kommuner kan ge råd om minskat matsvinn i samband med kommunens livsmedelstillsyn. Livsmedelsverket har tagit fram vägledning för hur livsmedelsinspektörer kan uppmuntra livsmedelsföretagare att minska matsvinnet samtidigt som livsmedelslagens hygienkrav följs.

Inom ramen för stadsplaneringsprocessen gör kommunen detaljplaner och program och ger bygg- och rivningslov. Kommunen kan i samband med detta ge råd om lösningar som förebygger avfall. Det handlar bland annat om ytor för återanvändning, reparation och delande.

Den kontrollplan som byggherren ska ta fram inför en rivningsåtgärd ska innehålla uppgifter om ”vilka byggprodukter som kan återanvändas och hur dessa kan tas om hand” (10 kap. 6 § PBL). Detta ska gås igenom vid det tekniska samrådet som byggnadsnämnden ska hålla innan arbetena får påbörjas

Beteendevetenskapliga tekniker

Information kan förstärkas genom att använda olika beteendevetenskapliga tekniker.

Exempel på förändringstekniker som visat sig påverka beteenden positivt är att använda sig av förebilder och att göra informationen personligt relevant utifrån olika målgruppers värderingar. Dessa värderingar handlar bland annat om ekonomi och miljö och forskning visar att det är bra att lyfta fram båda aspekterna i information för att nå fram på ett effektivt sätt⁵. Att arbeta med målsättningar och överenskommelser är andra beteendeförändringstekniker. Nedskrivna, individuella överenskommelser är mer effektiva än muntliga och sådana som gäller en hel grupp.

Belöningar och bestraffningar fungerar också för att ändra beteende. När det gäller effekten av belöningar och bestraffningar så finns det ingen typ som alltid är mer effektiv än någon annan i alla tänkbara situationer. Men forskning visar att vi människor påverkas av om konsekvensen av ett beteende presenteras som en tänkbar vinst eller förlust. Trots att sannolikheten är densamma för att en viss händelse inträffar i en valsituation så tenderar vi att vilja undvika förluster⁶.

Både vinster och förluster är mest effektiva om de sker i nära anslutning till beteendet. Social belöning är en billig form av belöning, som kan övervägas. Intervallerna mellan belöningar är viktiga. Om en belöning ges slumpvis i tid blir responsen snabbare och högre, än om belöningen ges regelbundet⁷. Det är viktigt att en belöning inte ges för någonting som en person ändå gärna skulle ha gjort av egen fri vilja.

En drivkraft som går att använda för att förändra ett beteende är att utnyttja så kallad kognitiv dissonans. Dissonansen innebär att det inte råder samstämmighet hos en individ mellan exempelvis attityder och kunskaper eller övertygelser och att detta upplevs som ett inre obehag⁸. Ett exempel är att någon vet att tillverkning av kläder har en stor miljöpåverkan, men att han eller hon samtidigt känner motvilja mot att köpa och använda kläder som någon annan har haft på sig. När en sådan

⁵ von Borgstede, C., Andersson, M., och Hansla, A. (2014). Value-Congruent Information Processing: The Role of Issue Involvement and Argument Strength. *Basic and Applied Social Psychology*, 36:461–477.

⁶ Tversky, A., Kahneman, D. (1981). The Framing of Decisions and the Psychology of Choice. *Science* (211) 4481, 453- 458.

⁷ Sundel, M., Sundel, S.S. (2018). Behaviour change in the human sciences: Behavioural and cognitive principles and applications.

⁸ Festinger, L. (1957). A theory of cognitive dissonance. Stanford, CA. Stanford University Press.

dissonans uppstår, kan individen försöka öka samstämmigheten på olika sätt, genom att exempelvis ändra attityd, övertygelse eller beteende.

Nudging går ut på att göra det enkelt att göra rätt. På svenska brukar man översätta nudging till ”en liten knuff i rätt riktning”. Det handlar om att designa den fysiska omgivningen eller rama in en valsituation och kommunicera genom att underlätta ett önskat beteende i stället för att tala om det önskade beteendet.

Ett exempel på nudging genomfördes av en stor hotellkedja som minskade storleken på tallrikarna vid buffén från 24 till 21 centimeter i diameter på flera av sina hotell. Det gjorde att matsvinnet minskade med 20 procent. Gästerna tillfrågades om vad de tyckte och var lika nöjda före som efter åtgärden. Förutom mindre kostnader för avfall minskade hotellkedjans inköpskostnader för livsmedel. Idag är de mindre tallrikarna standard på kedjans hotell.

En bra teknik för att skapa och vidmakthålla vanor är att koppla en ny vana till redan befintliga vanor. Ett exempel att gå igenom kylskåpet i syfte att identifiera matvaror som behöver användas, varje gång man planerar middagen.

Det är mer effektivt att använda flera beteendeförändringstekniker samtidigt jämfört med att förlita sig enbart på en strategi. En komplex vana tar längre tid i storleksordningen flera månader, att skapa, än om vanan är mindre komplex.

6. Framgångsfaktorer

Det finns ett antal framgångsfaktorer för att lyckas med information om avfallsförebyggande åtgärder. Följande tips grundas på erfarenheter från kommuner som arbetat med information om avfallsförebyggande åtgärder.

Gör det konkret

Trots alla goda anledningar, alla mål och all lagstiftning är det fortfarande inte så många hushåll som vet vad avfallförebyggande är eller kan beskriva hur man gör. Avfallsförebyggande, cirkulär ekonomi, hållbar konsumtion och liknande är allmänna begrepp som kan vara svåra att förstå den konkreta innebörden av. I många fall finns det heller ingen allmänt känd beteendenorm för avfallsförebyggande, som det till exempel finns för källsortering. De flesta vet vad källsortering är och man kan peka på att många andra redan gör det. I en enkätundersökning bland invånare i Göteborg 2019 uppgav endast 23 procent av de tillfrågade invånarna att de visste hur de kunde göra för att förebygga avfall⁹.

Många åtgärder för att förebygga avfall är egentligen inte speciellt konstiga eller avancerade. Däremot är flera av dem inte så väl kända av hushållen. Det handlar ofta om små och ganska enkla åtgärder, som tillsammans gör stor nytta.

För att få till stånd beteendeförändringar underlättar det därför att lyfta fram exempel och visa på konkreta åtgärder som hushållen kan göra för att minska sitt avfall. Erfarenhet visar att det motiverar fler att följa efter och genomföra åtgärder. Den information som förmedlas behöver alltså vara praktisk och visa på lösningar. Det räcker till exempel inte bara med att uppmana hushållen att hyra, dela och låna utan de behöver också få reda på var de kan göra detta.

Det är också en fördel att visa på handlingar, alternativ och lösningar som redan görs av andra för att förstå att de fungerar i praktiken.

Visa på vinster

Förutom att visa *hur* är det också viktigt att tala om *varför* avfallet behöver minska och vad hushållen kan vinna på det.

Det finns två huvudvinster med att förebygga avfall: minskad miljöpåverkan och minskade kostnader. Dessutom finns ytterligare positiva effekter som att hushållen får tid och plats över till annat.

Olika människor motiveras av olika saker så därför kan det vara värt att lägga tyngdpunkten på olika argument till olika målgrupper. Nedan följer några viktiga skäl att förebygga avfall.

a. Minskad klimat- och miljöpåverkan

Allt avfall har en gång varit nya produkter. För att producera dem krävdes råvaror, energi och kemikalier. Miljöpåverkan av en produkt kan studeras från vaggan till graven, i så kallade livscykelanalyser. Då syns att den största miljöpåverkan under en produkts liv i den absoluta merparten av fallen sker vid utvinningen av råvaror och tillverkningen av varan. Ju mindre som slängs desto mindre behov av nya produkter och desto mindre påverkas klimat och miljö. Även om materialet i

⁹ Göteborgarnas attityder till avfallsförebyggande, brukarundersökning för Kretslopp och vatten, IMA marknadsutveckling 2019

avfallet kan återvinnas är det mycket bättre för klimatet och miljön att undvika att avfallet överhuvudtaget uppstår.

Mindre avfall innebär också mindre behov av deponering av aska och slagg från avfallsförbränning och minskade utsläpp från avfallsförbränning.

b. Minskade kostnader

När avfallet minskar reduceras också ofta hushållets kostnader för inköp. För villahushåll kan även kostnaderna för att få avfallet hämtat minska. Denna effekt kan också gynna boende i flerbostadshus, även om hushållen här inte får en egen avfallsfaktura. Fastighetsägaren kan välja att låta minskade kostnader för avfallshantering ge utslag på hyran eller avgiften.

c. Få tid över till annat

Matrester, förpackningar, grovavfall ... allt ska sorteras, transporteras och bäras ut. Så ju mindre avfall desto mer tid kan hushållet ägna åt andra saker. Om avfallet minskas genom att tiden som går åt till inköp minskar frigörs även tid där.

d. Mer plats i hemmet

Avfall tar plats i hemmet, under diskbänken, i förråd och på andra platser. När avfall förebyggs kan det bli mer plats i hemmet.

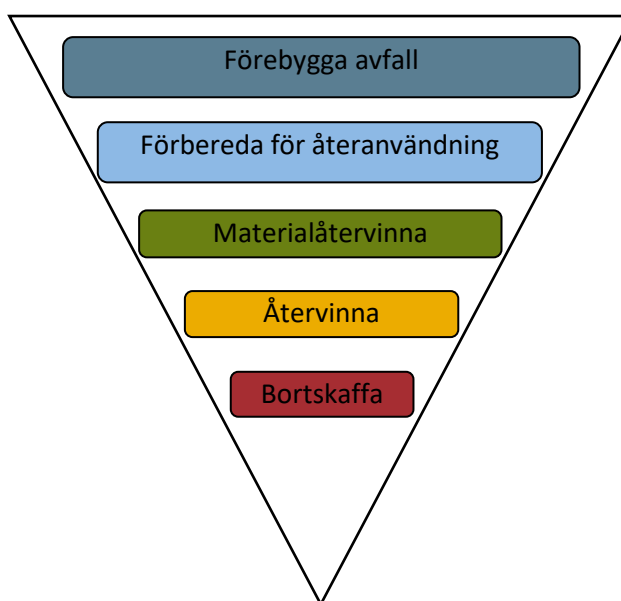

Undvik sammanblandning med sortering

Efter att svenska kommuner informerat om källsortering av avfall i över tre decennier känner de flesta hushåll till vad sortering är och att det ska göras, även om inte alla inte gör det ännu. Så när det pratas om avfall så tänker många automatiskt på sortering. Eftersom många hushåll har frågor om sortering är det lätt att kommunikationen fastnar där. Ett vanligt missförstånd är också att avfallet minskar när det sorteras.

För att inte fastna i frågor om avfallssortering när man försöker nå fram med budskapet om avfallsförebyggande åtgärder är det viktigt att tänka på två saker. För det första: förklara skillnaden mellan avfallsförebyggande och sortering, utan att ställa dem mot varandra. Ett enkelt sätt att göra det är att uttrycka att det är bra för miljön att sortera avfallet men

att det är ännu bättre att undvika att avfall överhuvudtaget uppstår. Exemplifiera gärna med siffror likt denna: Det är bra röta matavfallet till biogas, men det är 10 gånger bättre för klimatet att inte slänga mat som kan ätas alls. Med hjälp av klimatfaktorer i Avfall Sveriges rapport *Klimatpåverkan av olika avfallsfraktioner* (Avfall Sverige Rapport 2023:01) kan klimatvinster av att förebygga andra avfallsslag beräknas. Använd gärna avfallshierarkin för att förklara skillnaden mellan avfallsförebyggande och sortering.

Figur 2. Avfallshierarkin.

För det andra: Underlätta för sortering. För att inte fastna i frågor om en sortering som inte fungerar optimalt är det bra att bidra till att skapa så bra förutsättningar för att sortera avfall som möjligt. Generellt gäller att fastighetsnära insamling skapar de bästa förutsättningarna för hushållen att sortera sitt avfall. Att sorteringsmöjligheterna ofta behöver förbättras innebär dock inte att kommuner kan vänta med att informera hushållen om avfallsförebyggande åtgärder. Information om förebyggande och sortering behöver ske parallellt.

Det finns också synergieffekter mellan sortering och avfallsförebyggande. När hushållen blir bättre på att sortera sitt avfall ökar ofta också medvetenheten om vad de slänger vilket inte sällan leder till minskade avfallsmängder totalt.

Det bästa avfallet är det som aldrig uppstår

Det förebyggande arbetet handlar inte om källsortering utan om saker vi gör vid till exempel inköp, lagring och användning för att förhindra att produkter blir avfall överhuvudtaget. Att avfall i första hand ska förebyggas är inskrivet i Sveriges och EU:s lagstiftning. Ju högre upp vi kommer i den så kallade avfallstrappan desto mindre blir miljöpåverkan.

Undvik målkonflikter – följ avfallstrappan

En kommun informerar ofta hushållen via sin avfallsorganisation, i många olika kanaler, om att de ska sortera avfallet och hur det ska göras. Det är viktigt att synkronisera dessa sorteringsbudskap med budskap om avfallsförebyggande åtgärder för att undvika målkonflikter. Ett ensidigt sorteringsbudskap kan göra att hushållen tror att det är bra att lämna ifrån sig avfall, bara det är sorterat och att de gjort sitt när de sorterat avfallet. Här behöver helt enkelt två saker kommuniceras samtidigt. Ett smidigt sätt att göra detta är att följa avfallshierarkins prioritering i sin kommunikation och därför ha avfallsförebyggande som första budskap. Ett exempel: ”Det är bra att sortera matavfallet och göra biogas av det, men det är mer än tio gånger bättre för klimatet att förebygga att matavfall överhuvudtaget uppstår”.

Synliggör avfallet

Information till hushåll och verksamheter om hur mycket avfall de orsakar har visat sig göra att avfallet minskar. Enbart att bli medveten om hur mycket avfall man lämnar ifrån sig motiverar hushåll och verksamheter att minska avfallsmängderna. Att se resultat ger också motivation. När hushåll och verksamheter ser att de faktiskt minskat sitt avfall kan det stimulera till att genomföra fler avfallsförebyggande åtgärder. Att synliggöra och återkoppla avfallsmängder är därför lite av A och O vid information om avfallsförebyggande. Återkoppling kan också med fördel knytas till normer. I en svensk studie fick hushåll återkoppling på hur mycket restavfall de själva och deras grannar hade. Hushållen minskade restavfallet med mellan 7-12 procent och en del av det

berodde på att de boende förebyggde avfall¹⁰. I studien användes två typer av normer, då varje enskilt hushåll dels fick återkoppling på det genomsnittliga beteendet hos andra hushåll och dels fick återkoppling på beteendet hos de hushåll som hade minskat sitt restavfall mest. Hushållen informerades också om hur de själva låg till i förhållande till dessa båda grupper. Om hushållet låg över genomsnittet fick de återkopplingen att det fanns utrymme för förbättring och om de låg under genomsnittet så fick de en eller två glada smileys, beroende på hur bra de låg till.

Avfallsmängder kan återkopplas till villahushåll på avfallsfakturan, på Mina sidor om sådana finns, genom utskick och på andra sätt. I flerbostadshus kan fastighetsägaren exempelvis sätta upp skyltar med illustrationer av avfallsmängderna i avfallsutrymmen eller på andra ställen i fastigheten. De kan också informera om mängderna i utskick och annan information som ändå ges till boende. Informera gärna om avfallsmängderna i snitt per lägenhet och om avfallet minskar eller ökar så blir informationen om avfallsförebyggande åtgärder enkel att ta till sig.

Om inte avfallet vägs vid hämtning kan schablonvikter per tömning användas. Även om den statistiken är sämre blir det ändå en form av återkoppling.

Insamlingssystem som döljer avfallet, som sopsug och underjordsbehållare, gör det lättare för hushållen att ignorera sitt avfall.

Återkoppla vinster

Förutom förändrade avfallsmängder är det också motiverande att återkoppla och synliggöra effekter i form av minskad klimatpåverkan, minskade kostnader, minskad tidsåtgång, mer plats i hemmet och andra effekter som ofta följer med minskade avfallsmängder.

Kommunernas branschorganisation Avfall Sverige har tagit fram klimatfaktorer för olika avfallsslag som enkelt kan multipliceras med den avfallsvikt som minskat för att åskådliggöra klimatvinsten¹¹. Göteborgs Stad har tagit fram beräkningar av effekter i form av minskad avfallsmängd, minskad klimatpåverkan och minskade kostnader för individen vid olika avfallsförebyggande åtgärder¹².

Att ge återkoppling på själva beteendet, till exempel genom positiv feedback, hur mottagaren ligger till jämfört med andra etc, har också visat sig ge effekt.

Påminn där aktiviteter utförs

Många avfallsförebyggande åtgärder är sådana som hushållen kan göra men inte gör för att de inte kommer sig för, inte kommer ihåg eller inte planerar. I en attitydundersökning om avfallsförebyggande åtgärder som genomfördes bland

¹⁰ Ek, C. and Söderberg, M., (2021). Norm-based feedback on household waste: Large-scale field experiments in two Swedish municipalities, Working Paper 804, Department of Economics University of Gothenburg.

¹¹ Klimatpåverkan från olika avfallsfraktioner, Avfall Sverige Rapport 2023:01

¹² Minska avfallet med 30 procent, Kretslopp och vatten, Göteborgs Stad 2019

invånare i Göteborg var ”komma ihåg, komma sig för, planera bättre, bli upplyst/påmind på plats” den kategori svar som var vanligast på frågan om vad som skulle få de som inte eller sällan gjorde avfallsförebyggande åtgärder att faktiskt göra dem. Åtgärderna handlade om saker som att komma ihåg att ta med sig egen vattenflaska istället för att köpa buteljerat vatten, ta med flergångskasse, flergångspåsar, flergångsmugg, flergångslåda, sätta upp Reklam nej tack-skylt, säga upp tidskrifter som inte läses och köpa upplevelsepresentier istället för saker. Därför är ett bra sätt att informera att upplysa och påminna om avfallsförebyggande åtgärder på platser där respektive åtgärd kan göras, till exempel i dagligvarubutiker, på restauranger och i bostäder. Informationen kan ske i samarbete med butiker, restauranger, bostadsbolag och andra aktörer. Det går också att informera om att förbereda beteenden genom att till exempel skaffa en flergångspåse som är så tunn att den alltid kan has i väskan eller fickan, ställa fram vattenflaskan på ett synligt ställe eller sätta en lapp på insidan av dörren.

Använd kommunen som förebild

Den kommunala organisationen är en stor arbetsgivare i de flesta kommuner. Kommunen har stora kontaktytor och interagerar dagligen med i stort sett alla kommuninvånare på olika sätt: i förskolor, grundskolor och gymnasieskolor, inom vuxenutbildning och SFI, på äldreboenden och andra boenden med särskilt stöd, med avfalls- och elkunder, i allmännyttiga bostäder och kommunala lokaler, på bibliotek, kulturinstitutioner, kommunala idrotts- och friluftsanläggningar, på evenemang, på kommunala gator och vägar, offentliga platser, parker och grönområden, vid bygglovsgivning, fysisk planering, tillsyn och annan myndighetsutövning med mera.

Genom att vidta avfallsförebyggande åtgärder i kommunal verksamhet och visa upp och kommunicera detta kan kommunen agera förebild för kommuninnevånarna. Till exempel kan skolor minska matsvinnet, äldreboenden minska användningen av engångsartiklar, förskolor minska blöjafallet och kommunala bostadsbolag införa bytesrum i sina bestånd.

På Göteborgs Stads webbplats finns vägledningar och checklistor för hur olika kommunala verksamhetstyper kan förebygga avfall.

Informera vid förändringar

Vid förändringar är viktiga tillfällen att informera, såväl om avfallsförebyggande åtgärder som om annat. Det kan handla om när hushållet flyttar, när renhållningsavgiften höjs, när kunden beställer nya insamlingstjänster, när ny lagstiftning träder ikraft eller när nya möjligheter att förebygga avfall skapas, till exempel när bytesrum i flerbostadshus skapas eller insamling för återanvändning införs etc.

Samverkan med externa parter

Externa aktörer kan ha stora kontaktytor till hushåll och verksamheter som är relevanta för information om avfallsförebyggande åtgärder. Kommunen kan därför informera om avfallsförebyggande åtgärder i samverkan med externa parter. Det kan till exempel handla om ideella föreningar som Fritidsbanker, cykelkök, klädbibliotek, reparationskaféer och ideell second hand. Det kan handla om andra offentliga verksamheter som barnavårds-, mödravårdscentraler och gynekologmottagningar (information om tygblöjor, flergångsmensskydd och flergångstvättlappar mm). Även privata företag kan involveras som plattformar för information, till exempel dagligvarubutiker (flergångsprodukter, matsvinn mm), restauranger och kaféer (flergångs-take away-förpackningar, matsvinn mm), bostadsbolag (information om många olika avfallsförebyggande åtgärder) bygghandlare (återbruk), reparatörer, delnings- och uthyrningstjänster.

Börja gärna med det enkla

Uppmuntra gärna hushåll att börja med ”låg hängande frukter”, det vill säga åtgärder som är relativt enkla att genomföra. Att börja med åtgärder som är svåra att misslyckas med ökar chanserna för fortsatt intresse för avfallsförebyggande. Exempel på enkla åtgärder är att sätta upp en Reklam nej tack-skylt på brevlådan/brevinkastet, dricka kranvatten istället för flaskvatten, använda slaskskrapa istället för hushållspapper och att använda flergångs- istället för engångskasse.

Det går också att dela in åtgärder i paket av olika svårighetsgrad och informera hushållen om möjligheten att succesivt göra mer avancerade åtgärder. I avsnittet *Exempel på avfallsförebyggande åtgärder* finns bedömningar av olika åtgärders svårighetsgrad.

Inget hindrar förstås att kommunen väljer att börja med att informera om de avfallsförebyggande åtgärder man valt utifrån de prioriteringsgrunder kommunen valt.

7. Vanliga missuppfattningar om avfallsförebyggande åtgärder

Det finns ett antal missuppfattningar och myter som utgör hinder för hushåll och verksamheter att ta till sig och genomföra avfallsförebyggande åtgärder. För att nå fram med information om avfallsförebyggande åtgärder är det bra att undanröja missuppfattningar och avliva myter i samband med att informationen ges. Här följer svar på några vanliga missuppfattningar rörande avfallsförebyggande åtgärder.

”Tygkassar är sämre för miljön än engångsplastkassar”

Den bästa kassen är den som används flest gånger. Det stämmer att produktionen av textil kräver mycket energi, vatten och kemikalier. Men efter ett antal användningar har denna miljöpåverkan mindre jämfört med att använda engångskassar. Engångskassar kräver inte lika mycket resurser att tillverka, men används de bara en eller ett fåtal gånger blir resursförbrukningen och miljöpåverkan högre än för flergångskassen som används många gånger. Engångsplastkassar som hamnar i naturen riskerar också att ställa till skada.

”En använd plastkasse fungerar bra som soppåse”

Så är det många som tänker. Men det är bättre och billigare att lägga restavfallet i tunna påsar som är avsedda för just avfall. De påverkar inte miljön lika mycket som de engångsplastkassar du köper i affären för att bära hem varorna i.

”Det blir större miljöpåverkan av att diska och tvätta flergångssaker än att använda engångsmaterial”

Den största miljö- och klimatpåverkan i en produkts liv sker i den absoluta merparten av fallen vid tillverkningen av produkten och utvinningen av de råvaror produkten är tillverkad av. Engångsartiklar har en kort livscykel. Därmed blir miljöpåverkan under produktens livstid större för engångsartiklar än för produkter som används flera gånger. Livscykelanalyser visar att detta även gäller när miljöpåverkan av disk och tvätt av flergångsprodukterna räknas med i jämförelsen.

Vid livscykelanalyser studeras och summeras miljöpåverkan av en produkt under hela livscykeln, från utvinning av råvaror, produktion, användning och avfallshantering.

Ett exempel: Efter nio respektive 24 användningar har flergångsglas en lägre total klimatbelastning än engångsbägare av plast respektive papper¹³.

¹³ Klimatsmarta val av dryckesbägare, Stockholms Läns Landsting 2016

”Engångsmaterial i komposterbar plast löser problemet”

Komposterbar plast bryts inte ner i våra rötningsanläggningar och får inte läggas i matavfallet. De kan heller inte materialåtervinnas till ny plast. Biobaserad plast kan återvinnas till ny plast men inte komposteras. Den biobaserade plasten tillverkas ofta av livsmedelsgrödor, vilket kan skapa målkonflikter med målen om fattigdomsbekämpning. Därför är det bäst att minska användningen av engångsmaterial.

”Det är farligt att äta mat som passerat bäst före-datum”

Bäst före-datum handlar inte om hur länge ett livsmedel är säkert, utan till vilket datum livsmedlet förväntas behålla sin kvalitet, det vill säga smak, färg, krispighet, spänstighet och tuggmotstånd. Mat som passerat bäst före-datumet kan fortfarande vara fullt ätbar. Ett enkelt sätt att minska matsvinnet är att först titta, lukta och smaka på maten. Om maten verkar okej går den bra att äta. Bäst före-dag gäller obruten förpackning, men även en öppnad förpackning kan hålla efter bäst före-datum. Ett öppnat mjölkpaket som inte stått framme så länge i rumstemperatur kan till exempel hålla flera dagar efter bäst före-datum.

Livsmedel som är märkta med sista förbrukningsdag anses däremot inte vara säkra att äta efter att sista förbrukningsdag har passerats. Därför får inte sådana livsmedel efter varken säljas eller ges bort efter sista förbrukningsdag. Märkningen ska användas för livsmedel som lätt förstörs av mikroorganismer. Läs mer om datummärkning på Livsmedelsverkets webbplats.

”Tillagad mat håller bara några dagar i kylan”

Enligt Livsmedelsverket kan lagad mat som förvarats i kylskåp oftast ätas en vecka efter tillagning.

”Kylen ska hålla 8 °C”

För att kylvaror ska hålla längre rekommenderar Livsmedelsverket att kylan ska hålla 4 °C.

”Att använda kläder och textilier som någon annan haft är äckligt”

Har du sovit på hotell någon gång? Då har du sovit i textil som någon annan använt.

”En egen tvättmaskin i lägenheten sparar tid”

Ofta kan det faktiskt bli tvärt om. Har man en egen maskin till hands kan det bli så att man tvättar oftare, kanske med halvfulla maskiner och får lägga mer tid på att ta hand om tvätten.

Att använda den gemensamma tvättmaskinen gör också att du slipper fukt, ljud och vibrationer i lägenheten samtidigt som dina elkostnader sjunker och elavfallet minskar.

”Återanvändning av textil och möbler ska undvikas på grund av risk för vägglöss”

Vägglöss sprids via kläder, textilier och bohag, ofta på grund av ökat resande till områden där de är vanliga. Det betyder inte att återbruk av textilier och tygmöbler behöver undvikas. Sprid istället följande råd: Var vaksam när du tar hem begagnade möbler. Förvara aldrig din resväska öppen på golvet när du är ute och reser. Ta inte in resväskan direkt när du kommer hem. Tvätta kläder i 60 grader. Lagg misstänkta föremål i frysen i en vecka.

Fastighetsägaren har ansvar för att åtgärda vägglöss så snart som möjligt och ha rutiner för förebyggande och kontroll i sitt egenkontrollprogram.

”Lite hushållspapper spelar väl ingen roll”

Lite hushållspapper till vardags och några servetter till fest, spelar det någon roll? Det gör det faktiskt. På ett år kan det samlade avfallet av dina små pappersprodukter uppgå till hela 13 kilo¹⁴. Använd flergångsprodukter i stället, så får du dessutom mer pengar över.

”Restauranger får inte sälja mat i kundens egen låda av hygienskäl”

Varje restaurang bestämmer hur de vill göra. Det finns ingenting i livsmedelslagen som säger att du inte får köpa mat i flergångsförpackningar som du själv tar med. Från 1 januari 2024 blir det dessutom lagkrav på att alla större aktörer som erbjuder snabbmat och dryck i engångslåda och engångsmugg också ska erbjuda möjligheten att få maten och drycken serverad i återanvändbar låda och mugg (§17, 18, förordning (2021:996) om engångsprodukter).

”En långsam dator behöver bytas ut”

Många skrotar sin dator långt innan den egentligen tjänat ut. Datorer blir långsamma när det ligger många program och dokument på hårddisken. Det kan åtgärdas genom att rensa regelbundet och installera om operativsystemet när datorn börjar bli långsam.

”Tygblöjor är bökigt och tidsödande”

Idag finns många olika sorters flergångsblöjor, från traditionella vikblöjor med ullbyxa till blöjbyxor med tvättbara inlägg, allt-i-ett-blöjor och hybridblöjor med tvättbara blöjbyxor som både kan användas med engångs- och flergångsinlägg. Med en wet bag kan använda tygblöjor förvaras på ett bra sätt utan besvärande lukt om blöjan behöver bytas utanför hemmet.

¹⁴ Minska avfallet med 30 procent, Kretslopp och vatten, Göteborgs Stad 2019

8. Kommunikationsplan

När kommunen planerar att informera hushåll om avfallsförebyggande åtgärder finns det en rad saker att fundera igenom och besluta om. Att ta fram en kommunikationsplan är ett bra sätt att planera och strukturera arbetet.

Det första som kommunen behöver ta ställning till är vad man vill uppnå med informationen, det vill säga vilka är målen och vilka effekter vill man uppnå. Det är också viktigt att bestämma om informationen ska stå för sig själv, eller om informationen ska kopplas till andra styrmedel och beteendepåverkande tekniker. Information fungerar generellt bättre tillsammans med andra styrmedel.

En kommunikationsplan för avfallsförebyggande bör vara långsiktig och flerårig. Den kan innehålla mål, målgruppsanalys, val av kanaler och budskap, aktiviteter, ansvarsfördelning, tidplan och hur effekten av informationen ska mätas.

Det är bra att både handläggare och kommunikatörer samarbetar i processen med att ta fram kommunikationsplanen.

Kommunikationsmål

I kommunen finns troligen redan ett antal verksamhetsmål, i kommunens avfalls- eller resursplan. Verksamhetsmålen handlar om vad kommunen vill åstadkomma för positiv förändring när det gäller avfallsförebyggande. Det kan exempelvis handla om att minska mängden avfall per person med en viss procent.

Kommunikationen syftar till att bland annat hushållens beteende ska bidra till verksamhetsmålen. Därför behövs det även kommunikationsmål, som i stora drag handlar om vad ett hushåll ska veta, tycka och avse att göra. Målen kan också siffersättas och handla om hur många som ska nås, genom att exempelvis läsa en

broschyr eller klicka på en webblänk, och hur många som ska ha genomfört olika avfallsförebyggande åtgärder.

Målgrupper och budskap

Att ha hushåll som en generell slutmålgrupp är en utmaning. Det beror på att olika budskap fungerar olika bra på olika människor. Därför kan det vara klokt att dela in hushållen i flera mindre målgrupper och koppla olika informationsinsatser till respektive målgrupp, även om det slutgiltiga målet är att nå alla hushåll. Om en demografisk strategi väljs, så kan det handla om exempelvis skolungdom, pensionärer och yrkesarbetande i en viss ålder och med en viss inkomstnivå. En annan strategi är att gå efter värderingar och livsstil. En miljörelaterad målgruppsanalys finns sedan några år tillbaka. Den togs fram inom forskningsprojektet Green Leap på Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) och innehåller beskrivningar av olika svenska målgrupper och deras drivkrafter.

Budskapen i kommunikationen väljs utifrån vilken målgrupp som ska påverkas och deras utgångsläge när det gäller värderingar, kunskap och genomförande av avfallsförebyggande åtgärder. Kunskapsläget både hos individen och i omvärlden kan vara olika beroende på vilken eller vilka förebyggandeåtgärder det handlar om. Budskapen behöver därför anpassas efter vilka åtgärder det handlar om. I vissa fall, till exempel i fråga om att minska matsvinnet, vet många redan varför det behöver göras, men hushållen kan behöva hjälp att komma igång med praktiska åtgärder. I andra fall kan kunskapen om varför avfallet behöver minska vara lägre, till exempel i fråga om elavfall. Då är det viktigt att samtidigt med information om avfallsförebyggande åtgärder också motivera varför de behöver göras.

Kanaler

Kommunikationskanaler väljs utifrån de målgrupper och kommunikationsmål som valts ut. Vilka kanaler ger bäst effekt? Vilka kanaler föredrar målgrupperna? När och var ska vi kommunicera för bäst effekt? När har mottagaren nytta av informationen och är mottaglig för den? Faktorer som påverkar individens mottaglighet för information är:

- Frekvens - budskapet syns ofta skapar en känsla hos mottagaren att detta måste vara viktigt
- Närhet - ämnet rör mottagaren personligen och konsekvenserna av ämnet ligger nära i tiden
- Känslor - ämnet skapar känslor hos mottagaren
- Berättelser - behåller målgruppens intresse genom ett förlopp
- Diskuterbarhet - ämnet hamnar på samtalsagendan och diskuteras. Ämnen hamnar lättare på mottagarnas samtalsagenda om det är på mediaagendan.

Något att fundera över är vilka aktörer som kan påverka slutmålgruppen hushåll. Det kan exempelvis vara olika opinionsbildare, förmedlare och förebilder. Dessa är

lättare att identifiera, om slutmålgruppen delas upp. Kom ihåg att även kommunens medarbetare kan vara en kanal.

Aktivitetsplan

Efter att målgrupper, budskap och kanaler valts är det dags att göra en aktivitetsplan med åtgärder, tidplan, ansvariga och budget.

Uppföljning

I kommunikationsplanen bör det framgå vilka nyckeltal som ska användas för att följa upp planens kommunikationsmål. Det kan till exempel vara att genom enkäter undersöka hur stor andel av målgruppen som nåtts av informationen, om kunskap och attityder har förändrats och framför allt hur många som har genomfört avfallsförebyggande åtgärder efter att de fått informationen. Det är bra att mäta över en längre tid då beteendeförändringar inte sker över en dag.

Kommunens miljö- och klimatplan

Kommuner har ofta planer, program eller strategier för miljö- och klimatarbete. Att inkludera planerna för att informera hushållen om avfallsförebyggande åtgärder i kommunens miljö- och klimatplan kan vara ett sätt att förankra arbetet och samordna det med övrigt miljöarbete.

9. Lärande exempel på informationsinsatser

Face your waste, Australien

Mindarie Regional Council (MRC), en regional avfallsförvaltning i västra Australien synliggjorde hushållens avfall och byggde en kommunikationskampanj runt det. Kampanjen Face Your Waste bedrevs 2018 och gick ut på att dela ut genomskinliga avfallskärl till frivilliga avfallsabonnenter. 350 "kärlambassadörer" registrerades de första sex månaderna. Idén var att människor som uppmärksammar sitt avfall också motiveras till att minska det. På en facebookside och websida gavs tips om hur man kunde minska sitt avfall. En komisk karaktär "Famous Sharron" agerade talesperson och förmedlade enkla tips. Kärlen flyttades till nya ambassadörer varje månad för att få så många människor som möjligt att se och minska sitt avfall. 95 procent av de som använde de genomskinliga kärlen uppgav att de minskade sitt avfall. Kampanjen fick enorm uppmärksamhet, långt mer än MRC förväntat sig. Av delstatens 2,5 miljoner invånare nåddes 2 miljoner människor.

Information och bidrag till tygblöjor i Oslo

Oslo kommuns Renovasjonsetat (renhållningsverksamhet) kombinerar information med ett ekonomiskt styrmedel. I en folder förklaras vinsterna med tygblöjor. Samtidigt ger Oslo kommun ekonomiskt bidrag till småbarnsföräldrar i kommunen för inköp av tygblöjor med upp till 1000 kr per barn.

10 sätt att minska ditt avfall

Kommunernas branschorganisation Avfall Sverige har tagit fram ett material som heter *10 sätt att minska ditt avfall*. Det består av sex filmer (en lite längre och fem korta), en affisch, en annons och ett faktablad om varje sätt där bakgrundsinformation presenteras. Allt material, förutom filmerna, är möjligt för en kommun att sätta sin egen logga på.

Dala vatten och avfall AB

Dala vatten och avfall använder en anställd strateg för att göra personliga utmaningar för att minska avfallet och kommunicerar det.

Avfallsfria Ada och Sop-Sune

Avfallsfria Ada försökte leva avfallsfritt en månad i mars 2015. Karaktären skapades i samband med Göteborgs Stads satsning på att kommunicera hållbara livsstilar, greenhackGBG, Adas syfte var att kommunicera om olika sätt att minska avfallet som privatperson. En kommunikatör på förvaltningen Kretslopp och vatten iklädde sig rollen som Avfallsfria Ada.

Ada kommunicerade om sitt avfallsfria liv via blogg, instagram, facebook och små filmer. Utmaningen lämpade sig för sociala medier där följarna fick något nytt och spännande att läsa om, kommentera och dela. Följarna tipsade också om olika sätt att minska avfallet.

Förutom i sociala medier fick Avfallsfria Ada stort medialt genomslag med artiklar i tiotal tidningar. Ada medverkade också varje vecka i Radio P4 Göteborg som följde och rapporterade om utmaningen att leva helt avfallsfritt.

En annan karaktär som utvecklades i kölvattnet av Avfallsfria Ada var Sop-Sune som iklädd det förpackningsavfall som en göteborgare genererar under en månad medverkade vid olika evenemang.

Love Food Hate Waste, ”matkastebordet” och andra matsvinnskampanjer

Flera olika matsvinnskampanjer har genomförts i olika länder. En av de mest långvariga är **Love Food Hate Waste** som pågått sedan 2007 då den lanserades av det brittiska myndighetsprogrammet Waste and Resources Action Programme (WRAP).

Metoden handlade då främst om att bygga förståelse för problematiken, genom kvantitativa mätningar, matsvinnsdagböcker, enkäter och andra studier, för att sedan utveckla åtgärder. Mer än 300 kommuner deltog i olika initiativ. En större mediasatsning genomfördes med fokus på råd om datummärkning, rester och innovativa recept. Recepttävlingar och flera större evenemang arrangerades för att öka kunskaperna, visa ekonomiska och miljömässiga besparingar samt enklast möjliga sätt att minimera sin påverkan.

En uppföljning 2012 visade att matsvinnet hade minskat med 21 procent, motsvarande £470 per hushåll och år. Även om dessa resultat har ifrågasatts utifrån vilken påverkan finanskrisen 2009 kan ha haft så antas åtminstone 13 procent av minskningen vara ett resultat av insatserna under programmet.

Kampanjen fortsätter med en webbplats med olika verktyg, till exempel för beräkna portionsstorlekar, inlägg på sociala medier, en årlig aktionsvecka i mars med mera.

Love Food Hate Waste har spridits till flera andra länder. Aktörer i andra länder kan gå med i ett nätverk och bland annat få stöd i att utveckla beteendeförändrande kampanjer.

Food Too Good To Waste togs fram av USA:s miljömyndighet EPA 2016. Initiativet utvecklade en guide för kommuner och myndigheter så att de skulle kunna genomföra en gemensam kampanj riktad till hushåll runt om i landet. Ett matsvinnsverktyg med olika steg för hushållen utvecklades.

De deltagande hushållens vägningar och fotodagböcker visade att matsvinnet minskade matsvinnet med 10-66 procent per hushåll.

Matvett i Norge har pågått sedan 2010 med såväl tips till hushåll som ett branschavtal där företag kan gå med för att halvera matsvinnet.

Matvett har bland annat arbetat med att synliggöra matsvinnet genom ”matkastebordet” som visar en medelnorrmanns matsvinn under ett år upplagt på ett bord. Utställningen har använts som en kommunikationsaktivitet på mat- och musikfestivaler, branschevenemang, på kommunala miljödagar med mera. Denna form av dokumentation av vad och hur mycket som slängs har öppnat upp för dialog med konsumenterna, och flera har utmanats att fundera på hur man bäst tar hand om sin mat.

"Matkastebord" har blivit ett begrepp och totalt har minst 34 matkastningsbord hållits mellan 2012-2018, de senaste åren mer digitalt än fysiskt. Där matkastbordet har visats har överblivna maträtter eller mat som varit "bäst före" ofta serverats. Mer än 38 000 personer har informerats om hur mycket som slängs och vad de kan göra för att på bästa sätt ta hand om maten. På matvett.no finns en film om matkastbordet. Matvett drivs av den norska livsmedels- och besöksnäringen.

Det finns flera appar i olika länder med verktyg för minska matsvinnet i hushåll. LeftoverSwap, FridgePal, EatChaFoods och Una Buona Occasione är några.

2019 lanserade Livsmedelsverket en kampanj som riktar sig mot konsumenter. Kampanjen innehåller 23 nyord för att minska svinnet, till exempel "svinnsikt", "nyttipanna" och "svinnventera". Kampanjen riktar sig mot yngre vuxna och småbarnsfamiljer. Verket har även tagit fram informationsmaterial om bland annat datummärkning och rätt förvaring av olika livsmedel, filmer och "svinnsiktscoachen" (digitala utbildande frågor). Andra aktörer har bjudits in att använda material från konceptet, och Livsmedelsverket har tagit fram riktlinjer för användandet.

I Avfall Sveriges rapport *Åtgärder för minskat matsvinn i hushåll* (2022) finns fler exempel på studier och informationskampanjer om matsvinn.

Kommunikation via dagligvarubutik

Kunder i den brittiska butikskedjan Asda som registrerat sig för att vara med i marknadsundersökningar ombads delta i en studie 2014. Över 2000 kunder nappade.

Information om att göra inköpslistor, smart förvaring och planering av måltider kommunicerades via kedjans digitala tidning, nyhetsbrev och Facebooksida.

Mängden självrapporterat matsvinn minskade hos deltagarna efter att ha tagit del av informationen. De som tagit del av nyhetsmejlet uppmätte störst minskning av matsvinnet, 19 procent. De som fått information via pappers- och digital tidning av minskade 10 procent och via sociala medier minskade 9 procent. Kontrollgruppen som inte fick information rapporterade också en minskning med 10 procent.

Minimeringsmästarna

Minimeringsmästarna är en tävling för hushåll i att minska sitt avfall. Minimeringsmästarna utvecklades ur ett pilotprojekt som hette Leva Livet, som i sin tur hämtade modellen för beteendeförändring i form av Eko Teams, från organisationen Global Action Plan. De har arbetat med Eko Teams i framför allt Holland och England samt många andra länder i världen. Arbetet sker under ledning i små grupper som träffas regelbundet under en längre tid. Alla deltagare sätter mål, får information, återkoppling och coachning och utifrån detta arbetar sig hushållen systematiskt igenom ett antal teman på miljöområdet, med målet att minska sin miljöbelastning. Flera avfallsförebyggande teman har utvecklats inom projektet Minimeringsmästarna, bland andra hållbar konsumtion, matsvinn, farligt avfall och kemikalier samt delandekonomi.

Avfall Sverige har gjort en vägledning för hur en Minimeringsmästartävling kan genomföras i en kommun¹⁵.

Uppföljning från Eko Teams i Holland visade att resultaten i grupperna stod sig över tid och till och med förbättrades. I Minimeringsmästarna finns, till skillnad

¹⁵ Vägledning Minimeringsmästarna - Så här arrangerar du en minimeringsmästartävling! Avfall Sverige, rapport 2020:21,

från Eko teams, inte någon specifik målsättning med som beteendeförändringsteknik, men däremot finns ett tydligt tävlingsmoment och själva syftet med deltagandet är att minska mängden avfall. Vägningar av avfallet i Minimeringsmästarna har visat att hushåll i genomsnitt minskar sitt avfall med hälften, men inga långtidsmätningar har genomförts. De avfallsslag som mätts är restavfall, förpackningsavfall, matavfall och farligt avfall.

Ett begränsat antal hushåll i en kommun deltar i själva tävlingen, medan information om tävlingen, deltagarna och vilka åtgärder de gör sprids, bland annat i media och sociala medier. Effekten på hushåll i kommunen som inte själva deltar, men som får information från projektet har inte följts upp. Men det är troligt att den fungerar på samma sätt som information fungerar generellt, det vill säga informationen kan leda till ökad kunskap hos de som får den, men inte nödvändigtvis till beteendeförändring.

Förebyggandecoaching av fastighetsägare

Fastighetsägare kan skapa förutsättningar för boende att förebygga avfall. 2021-2022 coachade Kretslopp och vatten, Göteborgs Stad, fyra fastighetsägare för att införa åtgärder som gör det lätt att förebygga avfall för hushållen som bor i deras flerbostadshus.

Representanter för två bostadsrättsföreningar, ett allmännyttigt bolag och HSB Hyresfastigheter deltog på sex tematräffar där de fick kunskap och inspiration för att genomföra åtgärder. Mellan träffarna gjordes platsbesök och gavs stöd av de två förebyggandecoacherna. Hushåll i sammanlagt 693 lägenheter fick bytesmöjligheter, reklam nej tack-skyltar och andra förutsättningar för att förebygga avfall. Samtliga lägenheter besöktes också av timanställda dörrknackare som informerade om rätt kylskåpstemperatur och andra möjligheter att minska matsvinnet. I inledningen av projektet fick fastighetsägarna stöd för att optimera sin avfallshantering för att fokus sedan skulle kunna läggas på avfallsförebyggande åtgärder.

Sammanlagt genomförde fastighetsägarna 53 nya åtgärder. Över 300 samtal hölls med boende vid dörrknackningen som var ett mycket uppskattat inslag.

Avfallet i de deltagande fastigheterna mättes före, under och efter projektet. Som ett resultat av de minskade avfallsmängder projektet ledde till minskade koldioxidutsläppen med 29 ton CO_{2e}. Fastighetsägarnas kostnader minskade med över 137 000 kronor till följd av förbättrad avfallshantering.

Ökad social gemenskap i fastigheterna, mycket nöjda och attraktivare fastighetsägare som fått blodad tand för mer förebyggande- och hållbarhetsarbete och informationsspridning till andra hushåll genom uppmärksamhet i media hörde till andra vinster av coachingen.